

Dr. Teodoru *Cluj*
prof. univ. / *universu*

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTĂ LUNARĂ.

Anul IX. Iulie—Septembrie 1920 Nr. 7—9.

SUMARUL:

- ACTUALITĂȚI: Dr. Victor Macaveiu: La congresul „Astrei”.
PAGINI DE FILOSOFIE: Dr. Augustin Tatar: Existența lui Dumnezeu în fața filozofiei moderne (I.)
CAZURI DE DREPT CANONIC: Dr. Isidor Marcu: Validă este căsătoria între greco-catolici și unitari?
PAGINI DE ISTORIE: Dr. Ioan Ferent: Istoria catolicismului în Moldova (II.)
INSEMNĂRI: Raporturile noastre diplomatice cu Vaticanul (Dr. Ioan Bălan).
CRONICĂ: Cătră abonații noștri (Red.). Primul Nunțiu papal (ib.)
Jurământul de fidelitate al episcopilor catolici unguri (vm.). „Constituanta” bisericească ortodoxă (v.).
Serbările dela Oradea-Mare (vm.). Chiesa di San-Salvatore delle Coppelle (ib.)
CĂRȚI, REVISTE, ZIARE: „Lumina femeii” (x.).

Bla j.

Tipografia Seminarului teologic gr.-cat. 483 - 20.

Prețul acestui număr: 6 Lei.

Cultura Creștină

apare lunar.

ABONAMENTUL :

Pe an 40 lei.
Pe șase luni 20 lei.

Redacția și Administrația:
Blaj (Transilvania).

Comitetul de editură și redacție.

Dr. Ioan Bălan, Dr. George Bob, Ioan Boroș, Dr. Nicolae Brînzeu, Dr. Alexandru Ciplea, Dr. Ioan Coltor, Dr. Elie Dăianu, Dr. Ioan Ferent, Dr. Anton Gabor, Dr. Ioan Georgescu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Tit Malaiu, Dr. Dumitru Manu, Dr. Isidor Marcu, Dr. Ioan Marienescu (Magyar), Dr. Gheorghe Miculaș, Dr. Alexandru Nicolescu, Dr. Zenovie Pâclișanu, Dr. Grigorie Pop, Septimiu Popa, Dr. Iacob Radu, Ștefan Roșianu, Dr. Alexandru Rusu, Dr. Ioan Sâmpăleanu, Dr. Augustin Tatar.

CULTURA CREȘTINĂ

revistă lunară

Redacția și Admini-
strația:
Baj (Transilvania).

Abonamentul:
Pe an 40 lei.
Pe șase luni . 20 lei.

Redactor responsabil:
Dr. Victor Macaveiu
BLAJ.

Actualități.

La congresul „Astrei“.

Printre instituțiile, cari le-a avut poporul românesc în vechea Ungarie și cari au ajuns, să treacă pragul războiului celui mare și să-și regăsească locul în noua așezare a granițelor poporului românesc, este și *Astra*, Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român, odinioară având și atributul de „transilvană“, de care a fost despoiată atunci când ocârmuirea a început să vadă în acest atribut o primejdie de iredentism ori un atentat la unitatea Ungariei, în care vechia Transilvanie fusese, prin legile lor, contopită:

Alături de bisericile românești și alături de școala confesională susținută cu atâtea jertfe, cu prețul sângelui propriu, de către bisericile românești, *Astra* a fost *al treilea mentor al culturii românești din aceste părți*, contribuind și ea la păstrarea și dezvoltarea conștiinței naționale, pregătind sufletele prin unitatea culturii spre cealaltă unitate — spre unirea politică a neamului întreg.

Prin „*Despărțămintele*“ și „*Agenturile*“ sale, prin conferențele dela sate și orașe, prin contactul cu poporul nostru dela țară, ce se făcea la adăpostul chiar al statutelor aprobate de guvernul unguresc, prin revista și publicațiile sale, prin sutele de mii de broșurele distribuite populației, prin bibliotecile înființate la țară, prin bursele ce le-a dat tinerilor dornici de învățătura cărții ori a meseriilor, prin expozițiile etnografice și de altă natură, în urmă, prin acelea mari prilejuri — de a se întruni, an de an și în diferite centre, toți intelectualii Ardealului și ai părților vecine, — prilejuri, cari erau *adunările generale*, congresele acestei societăți pentru cultura și literatura poporului românesc, — *Astra* și-a înscris pagini ne-

peritoare în istoria zilelor, pe cari Dumnezeu ne-a învrednicit să le ajungem.

Fără de a călca statutele vechi, cari opriau discuțiile politice și confesionale, Astra a făcut totuș politică: politică culturală națională, care s'a dovedit că este *cea adevărată* și spre binele neamului românesc. Iar în locul rivalității confesionale am văzut totdeauna, în trecut, pe arhierii și preoții celor două biserici românești dela noi, *alătura*, în front, împotriva dușmanului comun, i-am văzut, cu adevărat: „preoți cu crucea în frunte!“

*

În noua așezare a lumii și a poporului românesc, s'a părut, o clipă, că Astra și-ar fi pierdut rostul ei de a fi. O instituție, carea slujise cu atâta credință cauza neamului, putea să dispară atunci, când a încetat sila desnaționalizării noastre, când în clădirile, ridicate tot din sudoarea noastră, pentru scopurile unei științe și ale unei culturi străine, a început să răsune graiul nostru strămoșesc, când acest graiu a încetat a mai fi batjocorit, fie de pe tribuna judecătorului, fie dela ghișeul postei ori al căii ferate, atunci când soldatul român în avânt de vultur a împlântat steagul tricolor tocmai în trufașa capitală a asupritorilor noștri.

Dar nu! După această clipă de șovăire, Astra noastră își regăsește *cărarea cea bună și dreaptă*.

Nu o societate de știință înaltă — a cărei cultivare o putem lăsa în grija Academiei și a Universităților noastre, — nici o tovărășie de politică militantă, cu atât mai puțin o instituție confesională, ci o asociație a tuturor celor cu dragoste sinceră pentru propășirea satelor și a orașelor noastre, unde nu este nevoie de știință înaltă, de certe polițice, de proselitism confesional, ci este necesar *cultul dragostei de neam și de lege, a dragostei de muncă, de ordine, de solidă cultură sufletească, clădită pe temeliiile moralității creștinești*. Asociația trebuie să devină o *Academie a satelor noastre*, împrăștiind și mai departe cartea românească și creștinească, ținând viu contactul între intelectualii buni și între clasa poporului muncitor, ori a meseriașilor, pe cari nu e permis să-i lăsăm în brațele apostolilor internaționalismului dușman idealurilor și nizuințelor neamului nostru.

Ori cât de binevoitoare ar fi organele statului de astăzi față de cultura națională, ceea ce ne pot da aceste organe este

numai *un sprijin*, fie material, fie moral. Și de *acest sprijin* avem lipsă și îl pretindem chiar! Dar, la greul muncii trebuie să ne angajăm toți, ca și în trecut, toți cei ce se numesc intelectuali și pretind a avea dragoste față de țara aceasta și față de poporul ei. În primul rând, *preoții și învățătorii*, cari trăiesc în mijlocul satelor și cari sunt chemați să fie pionierii acestei asociații, cari trebuie să fie conducătorii și frunțașii Despărțămintelor și Agenturilor, ai Caselor Naționale, ai bibliotecelor populare etc. Și, în al doilea rând, *noi toți ceilalți*, cu punga noastră, cu vorba, cu scrisul nostru!

Amănuntele de organizare a acestei munci, tactica, colaborarea cu asociațiile similare (ca d. p. Liga culturală etc.), conducerea ș. a. revin în sarcina comitetului central, care își va aduce aminte totdeauna că cea mai frumoasă și mai recunoscutoare operă, ce se poate și trebuie să se facă și în viitor, este opera *culturii naționale*.

Cu Dumnezeu înainte!

Dr. Victor Macaveiu.

Pagini de filozofie.

Existența lui Dumnezeu în fața filozofiei moderne.

(I.)

În tractatele de filozofie se pune întrebarea: există oare aței teoretici? Și se răspunde în acord, că nu, recurgând și la autoritatea lui Cicero, care zice: „Deum esse nemo negat“. Răspunsul e adevărat, dar numai în parte. E adevărat, dacă voește să zică, că ateismul nicicând nu s'a ridicat la demnitatea de doctrină, ci a rămas o negațiune pură, fără nici un motiv serios, care să-l autorizeze sau să-l justifice. Nu e adevărat însă, dacă voește să zică, că n'au existat și că nu există și astăzi oameni, cari neagă existența lui Dumnezeu, și cari nu sunt numai ațeiști practici, adică, de aceia, cari trăesc ca și când n'ar exista Dumnezeu.

În adevăr, ateismul, cu deosebire în zilele noastre, a cercat să se organizeze în mod sistematic, luându-și diverse forme, ce au pretenția de a fi științifice. Pe când existența Dumnezeului, unic și personal e afirmațiunea fundamentală a crești-

nismului, pe atunci, negarea existenței Lui este suprema deviză a științei zise moderne sau *laice*.

Puțin timp după materialismul dogmatic al lui Büchner, Haeckel, Moleschott, care zicea cinic: „Nu este Dumnezeu; materia și mișcarea sunt suficiente pentru a explica universul”, urmașii acestei științe au ajuns la o concluziune în aparență mai puțin radicală, dar pentru aceea mai sugestivă. Convingându-se, că vorbele *materie și mișcare* sunt aieva mai puțin clare de cum li-se părea materialiştilor autentici, au zis cu Spenser: „Nu se știe, că nu există Dumnezeu, dar nici că există nu se știe; este un ce necunoscut, ba chiar necunoscutul *per excellentiam*”.

Iată agnosticismul, care în ultima analiză se rezolvă în ateism, pentru că zicând: nu știu de există sau nu Dumnezeu, prin urmare nu știu, de sunt dator să-l recunosc și să-l onorez, implicit se afirmă: nu există Dumnezeu, prin urmare nu sunt dator să-l recunosc și să-l onorez.

Pentru a ajunge la concluzia aceasta ateismul a trecut prin două faze, adică prin criticismul lui Kant și prin pozitivismul lui Comte. Când August Comte, publicându-și „Cursul de filozofie pozitivă”, a proclamat, prin renumita sa lege despre cele trei perioade¹⁾, apunerea definitivă a gândirii teologice și metafizice și viitorul științei pozitive, mulți au crezut, că filozofia modernă a scăpat cu totul de sarcina de a se ocupa cu problema existenței lui Dumnezeu.

Cu atât mai vârtos, că însuș Comte zicea, că îmbătrânitul Creator poate trece la odihnă, ne mai având știința lipsă de El. Și aieva e de prisos orice scrutare despre originea și

¹⁾ Baza filozofiei lui Comte e așa zisa „Legea celor trei perioade” Neamul omenesc în dezvoltarea inteligenței sale ar fi trecut prin trei perioade. În primul — numit teologic —, oamenii, cercând explicarea fenomenelor naturale, acestea le atribuiesc cauzelor supranaturale sau divinității. Așa s’au născut credințele religioase, începând dela fetișism până la monoteism, care este forma cea mai desăvârșită a religiei.

Periodului teologic i-a urmat cel metafizic, în care oamenii mai înaintați în cultură nu s’au mulțămît cu credințele religioase, ci au început a atribui fenomenele naturale entităților abstracte și oculte, cum sunt esența, cauza, calitatea, substanța etc. În al treilea geniu omenesc deplin format părăsește entitățile deșarte metafizice și se îndestulește cu observarea și experiența. Scopul acum nu este aflarea cauzelor și a esenței lucrurilor, ci observarea faptelor și succesiunea lor. Este periodul pozitiv.

destinul universului, dacă mintea omenească nu poate străbate mai departe de faptele experienței. Aceasta concepțiune stăpâneă la începutul părții a doua a veacului al XIX-lea sufletele multora, sub impresiunea spiritului puternic al lui Comte. Și împrejurările încă favorizau această stare. Spiritualismul eclectic al lui Cousin, care a atras asupra sa atenția cugetătorilor, a fost lipsit de o bază solidă. Teoriile întortochiate ale idealismului german, în frunte cu Hegel, au desgustat spiritele, aruncându-le în o stare de nesiguranță. De altă parte progresul uimitor al științelor experimentale n'a făcut altceva decât a predispus și mai mult sufletele la primirea pozitivismului, având ca efect, eliminarea completă a oricărei probleme metafizice din preocupările învățaților. Astfel materialismul și pozitivismul au putut să predomineze întreaga instrucție publică și au putut să străbată toate instituțiunile vieții sociale.

La sfârșitul veacului al XIX-lea și la începutul veacului nostru, și dacă nu în viața publică, — care de altcum nici când nu ține pas cu ideile —, dar în cugetarea filozofică, lucrurile s'au întors spre bine. Increderea absolută, așazicând oarbă, în științele exclusiv pozitive, a început a se clătina a scădea. Spiritul omenesc a început a-și relua aptitudinile născute, a început a străbate *dincolo* de fenomene și legile or. În contra tuturor negațiunilor, spiritul din fire veșnic metafizic a început cu insistință a cercă *natura* și *originea* lucrurilor. Cu atât mai puțin s'au putut mulțami aspirațiunile inimei omenești cu răspunsurile și rezultatele științei pozitive. Prin una din aceste două căi, sau ca speculațiune filozofică, sau ca exigență a vieții morale s'a înfățișat înaintea cugetătorilor: problema existenței lui Dumnezeu.

Cugetători adânci, desamăgiți de rezultatele pozitivismului, se nizuiesc din răspuțeri să îndrepte mintea oamenilor spre ideale, ce nu încap în cadrele înguste ale materiei. Distinsul psiholog american William James însuș recunoaște, că numai studiarea imparțială a tuturor consecințelor metafizice e în stare să satisfacă aspirațiunile legitime ale spiritului și inimei omenești. Tot în sensul acesta vorbesc Rudolf Eucken, Emil Boutroux, Iosif Rensi și alții.

Trebuie însă să notăm, că renașterea aceasta a problemelor metafizice sau religioase nu intenționează totdeauna recunoașterea existenței unui Dumnezeu personal și transcendent, totuș, prin interesul ce-l arată față de lumea afară de

materie, dovedește insuficiența și astfel răsturnarea afirmațiilor preconizate de Comte. Și fiindcă centrul preocupărilor metafizice sau religioase îl formează Dumnezeu, să vedem cum a considerat problema această filozofia veche tradițională și sub ce raport o consideră filozofia modernă. Filozofia tradițională își pune problema în terminii următori: Arată oare lumea vizibilă atari însușiri caracteristice, cari să ne îndreptățescă a admite de cauza ultimă a existenței lor o Ființă primă, necesară și infinită, adică pe Dumnezeu? Răspunsul eră afirmativ, din mai multe considerante. Și anume: mișcarea ce se observă în univers presupune un prim motor; însăși ființa lucrurilor: o cauză primă; contigența lor: o ființă necesară; perfecțiunile lor limitate: o perfecțiune infinită; ordinea, armonia: o inteligență cel puțin corespunzătoare gradului de armonie ce de față o constatăm. Din analizarea acestor concepte se deducea după puțin însăși natura lui Dumnezeu. Modul acesta de a rezolvi problema presupunea oarecari principii fundamentale adevărate, și recunoscute de toți. Premisele acestea acceptate de toți erau: *obiectivitatea simțurilor* și prin urmare a cunoștinței simțuale; *obiectivitatea primelor principii* și cu deosebire a *principiului cauzalității*; *valoarea reală incontestabilă a raționamentului*.

Filozofia modernă pretinde, că prin inventarea principiului *relativității cunoștinței* a distrus chiar punctele de mănecare ale filozofiei tradiționale. Kant a tras la îndoială cele trei postulate ale filozofiei tradiționale și a afirmat, că experiența câștigată prin mijlocirea simțurilor nu corespunde, adică nu e echivalentă cu realitatea, ci e o transformare a aceleia, fiind modelată după condițiunile noastre subiective, după forme a *priori* (necesitatea și universalitatea). Principiul cauzalității nu e nici el decât o *sinteză a priori*, fiind exclusiv efectul legii spiritului nostru și nici decum o necesitate impusă de însăși natura realității externe și independente de mintea noastră. Sau cu alte cuvinte: noi nu vedem lucrurile cum sunt în sine și prin urmare nici raporturile dintre ele, ci toate atârână dela modul nostru subiectiv de a percepiea, adică de a aprecia lucrurile și raporturile existente între ele. Și în urmă, fiindcă raționamentul se bazează pe cunoștințele noastre experimentale, se împărtășește și el de aceeași soarte, în ce privește valoarea lui. Prin urmare toate rezultatele noastre științifice, prin însăși natura lor, se mărginesc la ceea-ce-i fenomenic adică la

lucruri cum ne *apar nouă*. A deduce din aceste la înseși lui crurile, cum sunt în sine, înseamnă a voi să măsurăm lungimea cu gramul, sau pondul cu metrul. Și dacă e așa, în virtutea cărei legi poți constata contingenta lucrurilor create? Sau, în virtutea principiului de cauzalitate, cum poți afirma existența lui Dumnezeu? Din partea sa pozitivismul, ce-i drept pe alte căi, a ajuns la același rezultat. Deși nu admite nici un element a *priori* în cunoștința noastră, totuși, prin faptul, că limitează câmpul cunoștinței la experiența sensibilă, închide calea la problema existenței lui Dumnezeu.

E învederat din cele expuse, că problema existenței lui Dumnezeu, cum o contemplează filozofia tradițională, nu are nici un înțeles pentru cei îmbibați cu teoriile filozofiei moderne.

Și dacă totuși — precum s'a zis — problema existenței lui Dumnezeu, bate cu înzistență la poarta filozofiei moderne, aceasta se întâmplă mănecând din alte puncte de vedere, conform teoriilor noi despre cunoștință. Dacă cunoștințele noastre sunt limitate la *fenomene* adecă în realitate la *modificările spiritului nostru*, punctul de mănecare pentru rezolvirea problemei, ce ne preocupă, nu va fi *lumea externă*, ci însăși reprezentățiunile noastre sau în general *activitatea subiectivă*. Dacă în această activitate subiectivă se prezintă idea lui Dumnezeu, atunci ea va avea loc în filozofia modernă. Am ajuns adecă la principiul *imaneței*, care după zisa lui Eduard Le Roy, este rezultatul esențial al filozofiei moderne și pe care cine nu-l admite, nu merită să se numere între filozofi și cine nu-l pricepe, dovedește, că nu are simț filozofic. Drept urmare tractatele recente despre argumentul nostru au două însușiri caracteristice și anume în ele predomină aspectul psihologic și un agnosticism învederat. Și aveau ele tratează mai mult despre religione și faptele religioase, decât despre Dumnezeu. Se întâmplă chiar, că aflăm interpretări ale faptelor religioase prescinzând cu totul de la Dumnezeu sau escludându-l deadreptul.

Următorii fideli ai pozitivismului — amăsurat crezului, lor despre valoarea cunoștinței — tratează idea lui Dumnezeu în legătură cu fenomenul religios de care e însoțită.

Urmașii lui Kant și Spencer, lăsând o porțiță de ieșire către metafizică, se încearcă să dea o explicare metafizică despre univers, care își conservă caracterul său agnostic.

La grupul prim aflăm *teoria sociologică* a religiunii, *psihologia religioasă* și *pragmatismul religios*, iar la urmașii lu-

Kant filozofia *imanenței* în diferitele sale forme, și o aplicare a metoadelor acestei teorii la teismul creștin, ce se poate numi *metodul imanenței*.

Vom expune fidel toate aceste teorii, făcându-ne în urmă observările noastre.

Teoria sociologică a religiunii.

După părerea lui Comte, în ierarhia științelor locul prim îl ocupă sociologia, pe care el o definește: știința ce are de obiect studiarea fenomenelor sociale, ce sunt supuse legilor invariabile ale naturii. Dintre legile aceste însă Comte nu a stabilit decât „legea celor trei perioade”. Grupul acela de intelectuali, cari și-au propus de țintă continuarea adecă realizarea visului lui Comte și-a luat numele de: „școală sociologică”, a cărei menire ar fi deci: construirea științei pozitive a societății. Fiindcă măestrul nu a lăsat nici o normă stabilă, căreia conformându-se, învățăceii să statorească legile fenomenelor sociale, s'a născut între ei disensiune cu privire la metoda de urmat. Unii erau de părerea, că studiul fenomenelor sociale trebuie întreprins cu criterii biologice, după analogia organismelor viețuitoare. Alții credeau, că ar fi mai potrivit urmarea criteriilor psihologice, deducând adecă natura fenomenelor colective din studiul singuraticilor indivizi, cari formează colectivitatea. A învins însă părerea corifeului lor, a lui Durkheim, care a stabilit criterii proprii și independente de oricare altă știință.

După părerea lui Durkheim, grupul format de indivizii asociați este o realitate cu totul de altă natură decât, pur și simplu, suma indivizilor, și în consecință, faptele sociale au un substrat și o natură, diferită de faptele psihice.

Între fenomenele ce întîmpinăm în societate, afară de faptele economice, juridice, morale, culturale etc., aflăm și un grup de fenomene religioase, cari învoalvă în sine cultul unei Ființe superioare. Și aceste din urmă, deoarece întrunesc caracterele fenomenelor sociale, trebuie explicate cu metoda proprie al sociologiei. Prin urmare, nu religiunea indivizilor dă naștere fenomenului religios social ci *acesta se reflectează* în conștiința indivizilor. Cu alte cuvinte, cauza determinătoare a fenomenelor religioase nu este natura omenească în general ci este *natura societății* căreia ele aparțin. Oamenii nu se închină înaintea unor forțe, energii fizice, ci înaintea energiilor sociale. Pe cum se vede, Durkheim personifică noțiunea societății, de-

clarându-o de o realitate obiectivă — nu logică — și o înzestrează cu prerogative, cari întrec suma energiilor singuraticilor indivizi, cari formează societatea. A tradus în termeni sociologici, noțiunea creștină despre „autoritatea“ supremă în stat, afirmând totuș morțiș, că el nu iese afară din sfera experienței!

În adevăr, — continuă Durkheim — fenomenele religioase altcum nu se pot explica. Deoarece, toate religiunile — abstrăgând dela câteva particularități — se unesc în aceea, că își impun membrilor în mod obligator credințele lor. Și chiar prin faptul, că sunt obligatoare, nu pot proveni dela individ. Sunt prin urmare de origină externă, dar, în concepția empirică, unica *ființă inteligentă* superioară omului este *societatea*. De altcum, luând în socotință binefacerile nenumărate ce primește individul dela colectivitate, adică dela societate, nu-i greu de priceput, cum se naște în el simțământul de iubire, de venerațiune, de confidență, comun tuturor religiunilor. Acțiunea aceasta binefăcătoare și neîntreruptă în decursul veacurilor a făcut să se nască în inima oamenilor un avânt de entuziasm, un simțământ de adorațiune. Divinitatea nu e altceva, decât societatea transfigurată și cuprinsă în mod simbolic.

Și istoria — spun ei — confirmă aceasta explicare al fenomenelor religioase. Dovadă despre aceasta este religia primitivă, numită *totemism* a triburilor sălbatice din America de Nord. Urmașii acestei religiuni prestează cult *totem*-ului, sub ce se înțelege o plantă sau un animal, mai rar chiar și ceva mineral, dela care plantă sau animal își ia apoi numele tribul întreg¹⁾.

Pe acest totem îl înzestrează cu însușiri supraomenești și dela el așteaptă ajutor în năcazuri și protecție în întreprinderile lor. Cultul ce-l prestează acestei divinități *suigeneris* e colectiv, atât ce privește *obiectul* cultului, cât și *practicarea* lui. E colectiv cu privire la obiect, pentrucă cultul nu privește o plantă sau animal determinat, ci *specia* întreagă, fiind indivizii numai manifestațiunea ei. E colectiv cultul și ce privește practicarea lui, fiind totemul onorat cu cult public. Imprejurarea aceasta o folosește Durkheim pentru confirmarea tezei sale. Fiindecă totemul e lipsit de însușiri, ce ar putea da explicare

¹⁾ Despre totemism să se consulte: La Religion des Primitifs par Mgr. A. Le Roy. Paris. Ediția XII, p. 110 și urm.; precum și Dieu et L'Agnosticisme Contemporain par Georges Michelet, Paris, ediția XIII, p. 40 - 41. Pe acești autori i-am consultat în scrierea prezentă.

cultului ce i-se prestă, trebuie să zicem, că motivul, cauza pentru ce i-se dă cultul, este în împrejurarea, că totemul e simbolul unei alte realități, *adeacă a tribului ce-i poartă numele*. Omul primitiv a trebuit să observe deosebirea mare, ce există între viața individuală și viața colectivă, precum se arată în adunările șgomotoase ale tribului. Și necunoscând cauza puterii tainice ce-l stăpânește în adunările publice, aceasta a atribuit-o lcoanei totemului, pe care o avea înaintea ochilor săi în adunări.

Atât e destul pentru Durkheim, ca să atribuie societății originea fenomenelor religioase. — Pozitivii școlii sociologice admit importanța religiei și o recunosc de un factor social de mare valoare, ce exercită influință binefăcătoare și asupra celorlalți factori sociali, economici, politici și culturali.

E învederată analogia între religia Umanității a lui Comte și între explicarea ce o dă școala sociologică despre religie. Diferință e numai cu privire la ceremonii.

E clar, că în concepțiunea aceasta despre religie, problema existenței lui Dumnezeu este complet eliminată, negându-se orice relațiune reală între religie și existența unui Dumnezeu personal și transcendental.

Psihologia religioasă.

Școala sociologică consideră și pune în relief numai partea socială a religiei, negându-i direct partea individuală. Omul însă e din firea sa religios și nu numai în raport cu semenii săi, sau față de tribul din care face parte, ci și în sanctuarul secret al conștiinței sale. Chiar de aceea, pe lângă explicarea sociologică a religiei, mai aflăm una, zisă: *psihologia religioasă*. În fond și explicarea aceasta e ca și cea expusă. Excludând „a priori” existența reală a unei ființe, către care sunt îndreptate acțiunile religioase, își propune de țință să explice, *cum se nasc în spiritul nostru fenomenele, ce se zic religioase*. Răspunsurile date la aceasta întrebare sunt diferite. Cu chestiunea aceasta s'a ocupat mai nou și, așa zicând, „ex professo”, congresul de psihologie, ținut în August 1910 în Ginevra (Geneva).

Cei doi referenți au dat răspunsuri diferite. Harald Höffding, profesor la universitatea din Copenhaga, e de părerea, că religia nu e o concepțiune speculativă ce dă explicare unei realități afară de noi, ci e traducerea în idei și concepte a

încrederei, ce o avem în „conservarea valorii“, adică a încrederii ce avem, că lucrurile, ce au un interes pentru noi, din punct de vedere organic, estetic, intelectual și moral, corespund realității.

Profesorul James Leuba susține, că religia își are originea din credința omenirii în existența spiritelor dela cari așteaptă ajutor. Baza acestei credințe este împrejurarea, că oamenii au spiritualizat energiile naturale, cari au influință asupra lor și le-au socotit de ființe conștiente.

Între aceia, cari au încercat să explice pe bază psihologică originea religiunii, și a câștigat mulți aderenți William James prin ipoteza inventată de dânsul și numită: *ipoteza subconștiinței*. Conform acestei învățături, din viața sufletească a omului fac parte și anumite idei, sentimente și amintiri despre cari omul nu-și dă seama, nu-i conștient — acte, ce cad afară de *pragul* comun al conștiinței omenești. Suma acestor fenomene se numește *conștiință subliminală* sau *subconștiință*. Elementele acestea, de altcum reale, în urma unor evenimente neașteptate — cum ar fi o circulație abundentă de sânge, o iritație nervoasă vie — se ivesc în câmpul obișnuit al conștiinței, traversând diafragma psihică permeabilă — pragul închipuit, ce desparte conștiința de subconștiință. — Schimbările repentine, neașteptate ale activității omenești — spre ex. întoarcerea sf. Paul pe calea Damascului — le atribuie erupțiunii în conștiință a ideilor elaborate în subconștiință! Astfel explică misticismul, extazul și alte manifestări ale vieții religioase. Chiar dacă s'ar putea primi aceste explicări ale începutului vieții religioase, se naște în mod necesar întrebarea: care este originea elementelor amintite în subconștiința însăși? James pricepe bine insuficiența explicării date de el și spune, că elementele religioase, ce ne nobilitează, se produc în subconștiință în urma unei legături ce aceasta o are cu o *realitate vastă*, ce cade afară de senzațiunile și de mintea noastră și că aceasta realitate este obiectivă, pentru că produce efecte reale. Realitatea aceasta creștinii o numesc Dumnezeu. Există raport, împrumutat între om și Dumnezeu. Și eul nostru, ce este o fărâmitură a realității universale, progresează spre bine sau spre rău, după cum se conformează sau rezistă voinței Lui-Dumnezeu. Afirmațiunile aceste — continuă James — trec marginile eperienței, deci nu sunt științifice.

Dr. Augustin Tatar.

Cazuri de drept canonic.

Validă este căsătoria între gr.-cat. și unitari?

Raveca, de religiunea gr.-cat. din comuna X, județul Turda-Arieș, s'a măritat la 1912 după Samuil, de confesiunea unitară. După ce S. a denegat învoirea de a-și boteza și crește- toți pruncii în religiunea gr.-cat., cununia s'a întâmplat după ritualul unitar. Născându-se în aceea căsătorie o pruncă, a fost botezată de cătră preotul gr.-catholic din localitate, P. Amos. În matriculă a inferit prunca, ca nelegiuită. Anume cetind P. Amos în decretele Conc. prov. I. titl. V; cap. II, nr. 2, că botezul conferit de unitari este dubiu, nu l-a considerat de valid botezat nici pe S. și de aici a dedus, că între S. și R. sub- versează piedeca matrimonială dărimătoare a disparității de cult. Așa a poftit dela S., ca el să se reboteze și să renoiască consensul matrimonial, ca să-și legitimizeze prunca. Se naște întrebarea, că corect a purces P. Amos?

Spre a rezolvî chestiunea vom recapitulă doctrina bisericii despre impedimentul matrimonial al disparității de cult.

Sub disparitatea de cult se înțelege deosebirea de reli- giune între ceice vor să se căsătorească, cum ar fi între cre- dincioși și între necredincioși ori eretici. În sens strins însă sub disparitatea de cult înțelegem piedeca dărimătoare de căsătorie între botezați și nebotezați (iudei, mohamedani, păgâni etc.).

Disparitatea de cult în sine considerată nu se opune la substanța și scopul căsătoriei, putându-se obligă conjugii la conviețuire conjugală, creșterea pruncilor etc., deci după dreptul natural ea nu constituie piedecă dărimătoare de căsătorie. În L. V. aflăm cazuri de căsătorie între iudei și păgâni. Așa Moise a luat pe fiica lui Iot, Iosif pe a lui Putifar, Estira s'a mă- ritat după Așver. Tot așa aflăm atari căsătorii și în Legea Nouă în secolii primi ai erei creștine. S. Cecilia s'a măritat după păgânul Valerian, S. Monica după Patriciu etc. Biserica însă, având în vedere relele, cari de comun urmează din atari căsătorii, a declarat de piedecă matrimonială dărimătoare dis- paritatea de cult, oprind căsătoria între botezați și nebotezați.

Când s'a introdus piedeca aceasta, nu știm. Benedict XIV. susține că disparitatea de cult nu s'a introdus prin vre-un canon special, ci prin datină. El scrie „Qua quidem in re (cultus disparitas) omnes sentiunt, ob cultus disparitatem irrita matrimonia esse, non quidem iure sacrorum canonum, sed generali Ecclesiae more, qui pluribus abhinc saeculis viget ac vim legis obtinuit“. Că se pot crea legi bisericești și prin datină legitimă, nime nu va trage la îndoială. Conciliile provinciale ale Bisericii române unite încă numără disparitatea de cult între impedimentele dărîmătoare de căsătorie (Conc. prov. I. titl. V, cap. VIII, lit. i); Conc. II, titl. IV, Sect. I, cap. II, §. 10). Bazat pe aceste concilii a tras la îndoială P. Amos căsătoria lui S. cu R. și a zis, că după rebotezarea lui S., ei au să renoiască consensul matrimonial, considerându-l pe S. ca nebotezat.

În adevăr Biserica între nebotezați numără nu numai pe iudei, mohamedani, păgâni, ci și pe catechumeni și pe toți ereticii, cari nu se servesc la administrarea botezului de materia și forma instituită de Domnul Nostru Isus Hristos. Oare numără între aceștia și pe unitari? Având în vedere, că ei atacă misterul sfintei Treimi și prin urmare; că ei ar conferi botezul în consonanță cu credința lor, ar fi să deducem, că botezul conferit de unitari nu e valid. În adevăr biserica trage la îndoială validitatea botezului unitarilor și dispune, să se boteze, sub condițiune, cei veniți dela unitari sau socinlani în sinul bisericii noastre (Conc. prov. I, titl. V, cap. II, nr. 2). Motivul însă, pentru care biserica dubitează despre validitatea botezului conferit de unitari, nu este credința acestora — (căci credința ministrului nu poate împiedeca validitatea botezului, dacă are intențiunea de a boteza), ci neîntrebuințarea formei instituite de Domnul Hristos, adică invocarea expresă a singularităților persoane din sf. Treime. Dacă aceasta nu se întâmplă, botezul este invalid; dacă se invoacă, botezul este valid. Deci, din caz în caz avem să investigăm, de ce formă s'au servit la conferirea botezului. P. Amos neputând constata forma, după care a fost botezat Samuil, cu dreptul a dubitat despre validitatea botezării lui, și a pretins să se reboteze sub condițiune, a greșit însă, când i-a considerat căsătoria de invalidă pentru disparitatea de cult și a pretins renoirea consensului matrimonial. Impedimentul disparității de cult, precum am amintit, este de instituțiune ecclesiastică. La întrebarea, că

oare calviniștii, luteranii și peste tot ereticii, al căror botez este dubiu sau suspect, sunt a se considera de necredincioși (infideles), așa cât între ei și catolici să se socotească a sub-versa impedimentul diriment al disparității de cult, Biserica priu S. C. Officii la 17 Nov. 1838 a dat următorul răspuns:

a) „Quoad haereticos quorum sectae Ritualia praescribunt collationem baptismi absque necessario usu materiae et formae essentialis, debet examinari casus particularis.

b) Quoad illos, qui juxta eorum ritualia baptizant valide, validum censendum est baptisma. Quod si dubium persistat etiam in primo casu, censendum est validum baptisma in ordine ad validitatem matrimonii (cazul de mai sus).

c) Si autem certe cognoscatur nullum baptisma, ex consuetudine actuali illius sectae, nullum est matrimonium“.

Asemenea a declarat S. C. Off. și în 9 Sept. 1868 la dubiul propus: „utrum si dubium de valore baptismi remaneat et non visum sit opportunum solvere dubium de his, qui sic dubie baptizati sunt, in rebus, quae ad matrimonium spectant, habendi sint, ac si vere et valide baptizati fuerint, respondit: censendum validum baptisma in ordine ad validitatem matrimonii“.

La dificultatea: cum de Biserica declară de validă căsătoria între catolici și unitari, atunci, când consideră de dubiu, prin urmare, probabil, invalid botezul acestora, răspundem, că: impedimentul matrimonial al disparității de cult fiind de instituțiune bisericească, Biserica în cazul acesta, subversând dubiul, dispensează dela acel impediment. Aceasta o face pentru sanctitatea sacramentului și pentru liniștirea conștiinței celor căsătoriți și în interesul pruncilor, cari altcum ar trebui socotiți de ilegitiimi. (Cfr. I. Mansella, De impedimentis matrimonialibus dirimentibus, Romae, 1881, cap. IV, art. I.) Fiind validă căsătoria lui S. cu R. este evident, că a greșit P. Amos inferind ca nelegiuită prunca acelor. Altcum chiar și dacă era P. A. convins de invaliditatea căsătoriei în chestiune, tot nu-i eră permis a înmatriculă ca nelegiuită prunca lor, înainte de ce autoritatea bisericească competentă nu ar fi declarat de invalidă și nulă aceea căsătorie.

Dr. Isidor Marcu.

Pagini de istorie.

Istoria catolicismului în Moldova.

Epoca teutonă.

(II.)

VII. Cetăți teutone în Muntenia și Moldova.

Am văzut în alt loc că Teutonii, încă înainte de a fi trecut Carpații, ridicaseră cinci castele puternice — *quinque castra fortia* — pentruca din aceste burg-uri să-și apere pământul împotriva Cumanilor și să-și administreze provincia primită dela regele Ungariei. Ele se înălțau mândre la Brașov (Kronstadt), la Râșnov (Rosenau), la Codlea (Zeiden), la Feldioara (Marienburg) și la Teliu (Nyén, lângă Prejmer), arătând lumii spiritul de întreprindere și organizare, precum și munca urlașă desfășurată de acești călugări neobosiți, înfășurați în mantia de cavaleri ai Crucii. Curând după aceea, ei mai înalță la granița țării lor un al șaselea burg, *Cetatea Branului* (Törzburg, Törcsvár), care se mai vede și astăzi „pe o stâncă deasupra strămtorii, unde păraele cele multe, ce curg dintre Bucegi și Piatra Craiului, adunându-se în râul Turcu, sparg catena munților, ieșind la larg să se împreune cu râul Bârsa“¹⁾. Stâncă însăș poartă numele maestrului teuton din Țara Bârsei: „Lapis Tyderici“, Piatra lui Teodoric, Stâncă lui Dietrich. Cetatea lui Teodoric se înalță ca o sentinelă puternică la deschizătura dinspre Ardeal a pasului Bran, care era „cel mai ușor de trecut și deci mai frecventat în vremile acelea“²⁾.

După ce au trecut Carpații, coborându-se în părțile de nord ale Munteniei, cavalerii încep să ridice și aici burg-uri, după chipul celor clădite dincolo de „Munții Zăpezilor“. Cunoaștem două castele muntenești ridicate de cavalerii teutoni. Cel dintâiu a fost clădit la deschizătura de dincoace a pasului Bran, mai sus de Câmpulung; de dealul Oreșiei, deasupra satului Podul-Dâmboviței. El se cheamă până astăzi „*Cetatea Neam-*

¹⁾ I. Pușcariu, Cetatea Neamțului dela Podul-Dâmboviței în Muscel, în Anal. Acad. Rom., Ser. II, tom. XXX, Mem. sect. ist. (București 1908) 112.

²⁾ Alex. Lăpedatu, Două vechi cetăți românești, Poenarii și Dâmbovița, în Bul. Com. Mon. ist. III (București 1910) 177. — R. Rosetti, Ungurii și episcopiile catolice din Moldova, în Anal. Acad. Rom., Ser. II, tom XXVII, Mem. sect. ist. (București 1905) 263¹.

fului", sau, spre deosebire de cetatea cu acelaș nume din Moldova, *Cetatea Neamțului dela Podul-Dâmboviții*¹⁾). A doua cetate teutonă în Muntenia e aceea ale cărei ruine se mai văd pe dealul numit al *Cetățuiei*, în comuna Calvinii, județul Buzău, mai sus de vărsarea Bâscăi-Chiojdului în Buzău. *Cetățuia* sau *Cetatea dela Calvinii* „închide valea Bâscăi-Chiojdului, care duce la pasul Tătarului“²⁾).

Dar Teutonii au trecut nu numai în Muntenia de nord, ci și în Moldova până la hotarele Prodnicilor, ocupând astfel o parte însemnată din Moldova noastră între Carpați și Siret. După ce au cucerit această parte a Cumaniei, n'aveau oare nevoie și aici de o reședință întărită, de un burg din care să supravegheze pe Cumani? *Să nu se uite, apoi, că burg-ul teuton nu era numai o cetate de apărare, dar și un centru administrativ, dupăcum ne arată cetățile din Țara Bârsei.* Burgurile erau mănăstirile acestor călugări și din burg-uri stăpâneau și administrau circumscripțiile provinciei lor. Așa au făcut în Țara Bârsei, așa în ținutul Kreuzburg-ului, așa în partea cucerită din Muntenia, așa vor face încurând și în Prusia. Și pretutindeni au rămas cel puțin ruine din puternicele lor cetăți. În Moldova noastră n'avem nici o stâncă, nici o cetate în ruine, care să ne vorbească despre stăpânirea de odinioară a Teutonilor? Nedumerirea noastră pare a dispărea, dacă ne gândim la *Cetatea Neamțului* din nord-vestul Moldovei. Aici, în acest colț de pământ moldovenesc, unde vom întâlni în această epocă mai multe colonii săsești, la Baia și împrejurimi, se înalță puternicul castel pe care Moldovenii l-au numit *Cetatea Neamțului*, probabil spre amintirea cavalerilor teutoni, cărora se atribuie ridicarea cetății.³⁾ Din burg-ul acesta teuton, ei puteau apăra, ocroti și administra coloniile săsești, descălecate în acele părți sub ocrotirea lor. Dar Cetatea Neamțului era prea departe de centrul bârșan, deși aproape de coloniile săsești din acele părți. Mai aproape de Țara Bârsei, în

¹⁾ Alex. Lăpedatu, op. cit. pag. 178. — I. Pușcariu, op. cit. pag. 112.

²⁾ Alex. Lăpedatu, op. și loc. cit.

³⁾ I. Pușcariu, op. cit. p. 111—112. — D. Oniciu, op. cit. p. 93. —

A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, I (Iași 1888) 563. — Locot. I. I. Anastasiu, *Cetatea Neamț (Galați, fără indicarea anului, prefața poartă 1893)*. Cărțica aceasta e plină de greșeli istorice și, pe deasupra, foarte pretențioasă. Am citat-o pentru că păstrează tradiția despre originea teutonă a Cetății Neamțului.

Județul Putna, la poalele munților Vrancei, pe râul Milcov, se mai văd și până astăzi ruinele unei vechi cetăți cunoscute sub numele de *Crăcluna*, care ne amintește de *Cruceburg*-urile teutone. Suntem de părere, cu dl Onciul¹⁾, că și aici avem a face cu ruinele unei cetăți ridicate de cavalerii teutoni.

Acestea ar fi cele zece castele teutone cunoscute până acum. Ele „erau așezate la puncte strategice dominante, mai cu samă pe stânci înalte, și se aflau nu numai în Țara Bârsei, ci se înșirau peste ambele coaste ale Carpaților, începând dela Cetatea Neamțului dela Podul-Dâmboviței până la Cetatea Neamțului din nord-vestul Moldovei“²⁾. Ruinele lor „se mai văd și astăzi ca niște schelete ale evului mediu, cari ne dau mărturie despre impozanța și artificioasa lor structură, cu ziduri groase de piatră, pe stânci înalte, cu șanțuri și metereze, apeducturi și fântâni adânci până la nivelul apelor curgătoare, chiar și cu subterane pentru ascundere și refugiu de scăpare“³⁾.

Dintre cetățile ridicate dincoace de Carpați, documentele vremii ne vorbesc îndeosebi despre una, pe care o numesc *castrum munitissimum*, cetatea foarte întărită⁴⁾. Ele ne istorisesc că măestrul și frații teutoni, după ce au trecut Munții Zăpezilor „au clădit în partea Cumaniei un *castrum munitissimum*. Cumanii, speriați că prin aceasta li-se ia puțința de a pătrunde în Ungaria și de a ieși dintr'însa, adunară o mulțime enormă de luptători și se aruncară cu înverșunare asupra fraților cari se aflau în aceea cetate. Dar Dumnezeu avu milă de aceștia din urmă. Invinși, zăpăciți și îngroziți, Cumanii încetară atacul; ba mai mult, o parte se predară fraților și primară sfântul botez împreună cu soțiile și copiii lor“⁵⁾.

Deoarece documentele nu ne dau numele acestui *castrum munitissimum*, se naște dela sine întrebarea: care dintre cetățile teutone trebuie identificată cu acel burg foarte întărit? Întrebarea se restrânge numai la cetățile ridicate *dincoace de Carpați*, în Cumania. De aceea credem că e numai un *lapsus calami* când dl Iorga scrie că „cetatea foarte întărită — *castrum munitissimum* — e unul din cele cinci Burg-uri“ despre

1) D. Onciul, op. cit., p. 93.

2) I. Pușcariu, op. cit., p. 112.

3) I. Pușcariu, op. cit., p. 114.

4) Hurmuzaki-Densușianu, Documente I 1, p. 118, 122, 123.

5) Idem ibid. pag. cit.

cari ne vorbesc documentele ¹⁾. E sigur doar că acele *quinque castra fortia* erau toate în Ardeal, iar despre *castrum munitissimum* se spune lămurit că e dincoace de Carpați, în Cumania. De altminteri nici dl Iorga nu-l caută în Ardeal, între cele cinci burg-uri, ci în Muntenia și crede a-l fi găsit la Câmpulung.²⁾ Documentele mai semnaleză faptul că cetatea în chestie, închideă un pas prin care Cumanii obișnuiau să să năvălească în Ardeal.

După ipoteza dlui Iorga, acel *castrum munitissimum* „nu poate fi altul decât acel din Câmpulung, lângă care, după obiceiul lor, ei [cavalerii teutoni] întemeiază și un Kloster, a cărui amintire se păstră până foarte târziu“ ³⁾. Nu vedem însă ce alt scop ar fi avut o asemenea cetate la Câmpulung în Muscel, decât apărarea pasului Bran; dar pasul acesta eră destul de apărât prin Cetatea Branului și prin Cetatea Neamțului dela Podul Dâmboviții, așa că n'avem nevoie să recurgem la o cetate din Câmpulung, a cărei origine dela cavalerii teutoni este nesigură. Cu privire la Kloster-ul din Câmpulung, afirmarea că Teutonii ar fi obișnuit să clădească și câte un Kloster lângă burg-ul lor, nu se mai poate susține. E știut doar că mănăstirea sau Kloster-ul cavalerilor teutoni eră burg-ul însuș. „Ce ar fi făcut oare cavalerii cu kloster-ul? Ei erau totodată oșteni și călugări; trăiau în burgurile pe cari le clădeau și n'au clădit kloster nici la Bran, nici la Marienburg, nici la Zeiden, nici la Râșnov, nici la Kreuzburg“ ⁴⁾. Din aceste motive, ipoteza dlui Iorga e părăsită astăzi de învățații noștri, cari nici nu se mai gândesc la o identificare a celui *castrum munitissimum* cu o cetate din Câmpulung.

Tot atât de improbabilă ne pare și ipoteza lui A. D. Xenopol, care identifică acel *castrum munitissimum* cu Cetatea Neamțului din Moldova, „ridicată pentru a apăra pasul Tulgheșului“ ⁵⁾. Nu se poate dovedi că acel pas ar fi fost atât de frecventat de Cumani, încât cavalerii să fie nevoiți a ridica în

¹⁾ N. Iorga, Studii și documente cu privire la Istoria Românilor, I—II (București) 1901 XI². — Documentele (Hurmuzaki-Densușianu, op. și pag. cit.) ne spun lămurit că acele „quinque castra fortia“ sunt „ibi... in terra Borze“, adică în Țara Bârsei, iar „Castrum munitissimum“ se afla „ultra Montem Nivium, in parte Cumaniae“.

²⁾ N. Iorga, op. cit., p. XI² și XII.

³⁾ N. Iorga, op. cit., p. XII. ⁴⁾ Radu Rosetti, op. cit., p. 264, nota.

⁵⁾ A. D. Xenopol, Istoria Românilor I (Iași 1888) 563.

nord-vestul Moldovei cel mai puternic din toate burg-urile lor: castrum munitissimum. De aceea și părerea lui A. D. Xenopol e părăsită astăzi.

Din acelaș motiv ne pare puțin probabilă și ipoteza dlui Radu Rosetti, după care *castrum munitissimum* e Cetățuia sau Cetatea dela Calvinii, închizând valea Bâscăi Chiojdului, care duce la pasul Tătarului¹⁾. Afirmarea colonelului G. Iannescu, pe care-l citează dl Radu Rosetti, nu constituie o dovadă, iar toponimia săsească și ungurească a localității se explică din faptul că Cetatea dela Calvinii a fost ridicată de cavalerii teutoni și localitatea colonizată și Sași și Unguri.

Dupăcum reiese din descrierea acestui *castrum munitissimum*, el eră înălțat la pasul cel mai frecventat de Cumanii; de aceea a și fost cel mai întărit: munitissimum. Acest pas însă pare a nu fi altul decât pasul Branului; dovadă e faptul că Teutonii au ridicat aici două burg-uri: Cetatea Branului (Törzburg) și Cetatea Neamțului dela Podul-Dâmboviții. Prin urmare se pare că aici trebuie căutat acel *castrum munitissimum*. Acesta însă nu poate fi Törzburg-ul din Ardeal, rămâne deci Cetatea Neamțului dela Podul-Dâmboviții. Aceasta-i astăzi și părerea obiștească a învățaților noștri.²⁾

VIII. Jurisdicția bisericească în țara cavalerilor teutoni dela 1222—1225.

Cum am dovedit mai sus, țara cavalerilor teutoni, dela început până la conflictul întâiu cu regele Ungariei (1211—22), stătea sub jurisdicția bisericească a episcopului Transilvaniei. După aplanarea conflictului, cavalerii se gândesc la o reorganizare bisericească, în care să se cuprindă și coloniile catolice din partea cucerită a Cumaniei. În această privință, nu se poate tăgădui tendința lor de a se face independenți de orice episcopie ungară, precum i-am văzut râvnind și la independență politică.

Spre acest scop, măestrul și frații se îndreaptă către Pontificale Roman încă la sfârșitul anului 1222, aducându-i aminte că, după un privilegiu acordat ordinului lor din partea

¹⁾ Radu Rosetti, op. cit. p. 263, vezi și nota 2; 264. Numele de „drumul Tătarului“ e posterior năvălirii tătare din 1241.

²⁾ Alex. Lăpedatu, op. cit., p. 178. — I. Pușcariu, op. cit., p. 114. — C. Auner, Episcopia Milcoviei, în Revista catolică, An. 1912 (București) 536.

Sfântului Scaun, țara cavalerilor teutoni e supusă jurisdicțiunii nemijlocite a episcopului Romei, neavând alt episcop sau prelat afară de dânsul. Dreptaceea îl roagă să le numească un locțiitor în Țara Bârsei și anume un arhipresbiter sau decan, până când populația va fi destul de mare spre a se putea numi un episcop. Decanul să fie capul spiritual al poporului supus cavalerilor teutoni, precum și al clericilor, „cari acum sunt în număr destul de mare în Țara Bârsei“¹⁾. Honoriu al III-lea (1216—1227), aprobând cererea lor, însărcinează, la 12 Ianuarie 1223, pe episcopul de Agria (Eger), ales primat de Strigoniu (Esztergom), să le numească, în numele papii, un decan destoinic, prezentat de frații cavaleri.²⁾

În executarea ordinului papal, alesul arhiepiscop de Strigoniu se lovi de încăpăținarea episcopului Transilvaniei, Regnaldus,³⁾ care nu voia în ruptul capului să scape de sub jurisdicția sa pe cavalerii din Țara Bârsei. Aproape un an întreg a perseverat Regnaldus în îndârjirea sa, silind prin pedepse bisericesti pe clericii și laicii din țara ordinului la recunoașterea jurisdicțiunii sale. Astfel preoții și clericii erau chemați la tribunalul lui; atât clerul cât și poporul trebuia să-i plătească dijmele bisericesti și alte taxe episcopale; iar în caz de nesupunere, Regnaldus al Transilvaniei îi fulgeră cu cele mai aspre pedepse, ca excomunicația și interdictul⁴⁾.

Comedia trebuia să se termine odată. La 12 Decembrie 1223, papa îi adresează o scrisoare severă, în care-l dojenește aspru pentru neascultarea lui, poruncindu-i să nu se mai amestece în afacerile bisericesti ale ordinului teuton, căci țara cavalerilor n'are nici un episcop sau prelat afară de Pontificele Roman. Totodată i-se impune retragerea tuturor pedepselor bisericesti, ca fiind date de cătră un superior incompetent, aducându-i-se la cunoștință că, în caz de nesupunere, primatul Ungariei, arhiepiscopul de Strigoniu, e împuternicit

¹⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente I 1, p. 80, Nr. 58: in terra, quae dicitur Boza... est iam non parvus numerus clericorum.

²⁾ Idem, ibid., p. 80—81, Nr. 58.

³⁾ La 1221 episcop al Transilvaniei era tot Guilelm (Idem ibid. p. 73: Guilelmus Transilvaniensis); la 1222 e vorba episcop „ales“ al Transilvaniei (Idem ibid., p. 76, Nr. 54); la 1223 e dat și numele noului episcop: Regnaldus (Idem ibid., p. 80, Nr. 57).

⁴⁾ Idem ibid., p. 82.

să le declare de nule¹⁾). Ziua următoare, 13 Decembrie 1223, papa și scrie primatului în sensul acesta²⁾).

E greșit a afirma că episcopul de Agria, viitorul arhiepiscop de Strigoniu, n'ar fi executat ordinul papal din 12 Ianuarie 1223, cu privire la numirea unui arhipresbiter sau decan pentru țara cavalerilor teutoni. El a împlinit voința papii, cu cu toată împotrivirea episcopului transilvan. Dovadă e bula pontificală „Grata Deo et hominibus“, din 30 Aprilie 1224³⁾, în care Honoriu al III-lea *întărește* numirea făcută în numele său de către episcopul de Agria, dispunând ca clerul și poporul din țara ordinului să recurgă în cele bisericești la „arhipresbiterul pe care l-am făcut mai-mare peste acea țară prin venerabilul nostru frate, arhiepiscopul de Strigoniu, atunci episcop de Agria“⁴⁾. În acelaș sens și în aceeaș zi scrie papa către poporul și clerul din țara ordinului,⁵⁾ și îndeosebi către arhipresbiterul deja existent, pe care nu-l *numește* acum mai întâiu, dar îl *întărește* numai în oficiul pe care-l primise dela episcopul de Agria⁶⁾. Așadar, Țara Bârsei și Țara Transalpină stătea, de drept, sub jurisdicția bisericească a decanului încă dela începutul anului 1223, pe când Toma, mai pe urmă arhiepiscop de Strigoniu, eră numai episcop de Agria, „ales“ însă pentru scaunul primațial. Prin Țara Transalpină se înțelege, în documentele noastre, aceea parte a Munteniei și Moldovei pe care o dețineau cavaleții teutoni.

Se pare că episcopul Transilvaniei nu se *astâmpără* nici în urma asprei admonestări primite dela papa. Afară de aceasta, tocmai acum se mai iscă o nouă neînțelegere, de *astădată*

¹⁾ Hurmuzaki-Densusianu, Documente I 1, p. 82.

²⁾ Idem ibidem, p. 83, Nr. 61: nisi dictus episcopus iuxta mandatum nostrum curaverit revocare sententias, si quas in saepedictos incolas promulgavit, tu illas, tamquam, a non suo iudice promulgatas, denunties nullas esse.

³⁾ Idem ibid., p. 85—86, Nr. 63.

⁴⁾ Idem ibid., p. 86: ad archipresbiterum, quem per venerabilem fratrem nostrum Strigoniensem archiepiscopum, tunc episcopum Agriensem, praefici fecimus ipsi terrae, habeat clerus eiusdem populusque recursus.

⁵⁾ Idem ibid., p. 88—89, Nr. 66: ad archipresbiterum vestrum, quem ad hoc ipsum praefici fecimus, recuratis.

⁶⁾ Idem ibid., p. 88, Nr. 65: te ipsis [populo et clero] praefici fecimus in archipresbiterum. — Titlul *pus* de Densusianu e greșit: papa nu „numește“ un protopop, ci confirmă numai pe unul numit de mult. Greșeala s'a strecurat și în Revista catolică, an. 1912 (București) 539.

Între primatul Ungariei și episcopul Transilvaniei, cu privire la jurisdicția bisertcească în țara cavalerilor teutoni. Temeiul intrării în acțiune a primatului era faptul că „după o lege veche, toate bunurile așa zisului *Fundus regius*, cari erau împărțiate în toată Ungaria și de cari se ținea și domeniul cavalerilor, erau sub jurisdicțiunea nemijlocită a primatului din Esztergom¹⁾. Toma²⁾, episcopul de Agria, ajuns primat în scaunul arhiepiscopal de Strigoniu (Esztergom), își ridică îndată pretențiile sale de jurisdicție episcopală în țara ordinului teuton, cerând ca arhipresbiterul, clerul și poporul să-l recunoască de superior al lor, și pedepsind cu cenzuri bisericești pe cei ce nu voiau să-i recunoască jurisdicția. De aici o nouă grijă, nesiguranță și neliniște în clerul și poporul sbuciumatului decanat (arhipresbiterat) teuton. Cine era păstorul lor legitim: decanul, episcopul Transilvaniei sau arhiepiscopul de Strigoniu? Astfel stând lucrurile, papa trebuia să intervină din nou, spre a lămurii situația și a liniști conștiințele turburate.

El și intervine, la 30 Aprilie 1224, trimițând patru scrisori cu aceeaș dată, una cavalerilor teutoni, alta episcopilor din Ungaria, a treia arhipresbiterului și a patra clerului și poporului din provincia teutonă³⁾. Chestia de care ne ocupăm, fiind tratată la fel în toate aceste patru scrisori, ajunge să expunem una din ele. În scrisoarea adresată măestrului și fraților cavaleri,⁴⁾ Honoriu al III-lea relevază iarăș privilegiul, devenit lege canonică, în virtutea căruia toate posesiunile ordinului teuton sunt supuse, în cele bisericești, imediat Scaunului Apostolic, sau, ca să cităm cuvintele papii: „Țara cavalerilor teutoni n'are nici un episcop sau prelat, afară de Pontificele Roman“. De aici urmează: „Poruncim sever, ca nici un arhiepiscop⁵⁾ sau episcop⁶⁾ să nu îndrăznească a pronunța sentința interdictului sau a excomunicării asupra acestei țări sau a locuitorilor ei, fără învoirea specială a Scaunului Apostolic, ori să exercite o jurisdicție oare care în acea țară“. După

¹⁾ C. Auner, *Episcopia Milcoviei*, în *Revista catolică*, An. 1912 (București) 538.

²⁾ Hurmuzaki-Densușianu, *Documente I 1*, p. 80, Nr. 57 „Thomas Agriensis“.

³⁾ *Idem* *ibid.*, p. 85, Nr. 63 - 89, Nr. 66.

⁴⁾ *Idem* *ibid.*, p. 85, Nr. 63 - 86.

⁵⁾ *Avis* la adresa primatului-arhiepiscop de Strigoniu.

⁶⁾ *Avis* la adresa episcopului Regnaldus al Transilvaniei.

această poruncă formală, papa întărește în oficiul său pe arhiepiscopul, „pe care-l numise el, prin arhiepiscopul de Strigoniu, atunci episcop de Agria“. În toate afacerile bisericești, clerul și poporul din țara ordinului să alerge la acest arhiepiscop, care-i superiorul lor legitim, având jurisdicție canonică asupra lor. „Iar pentru acele funcțiuni sacre cari cer sfințire episcopală, cum e sfințirea hrismei, a sfintelor untdelemnuri, hirotonirea clericilor, dedicația bisericilor și a altarelor“, frații pot chema pe orice episcop în legătură canonică cu Sfântului Scaun, până când numărul credincioșilor va permite înființarea unei episcopii în țara lor. Astfel se stabilește definitiv jurisdicția bisericească a decanului din provincia ordinului teuton.

Din cele discutate reiese cu evidență că până la 30 Apr. 1224, data celor patru scrisori papale, cavalerii teutoni *n'au înființat nici o episcopie*; iar dela această dată până la alungarea lor, Septembrie 1225, le era cu neputință să se gândească la așa ceva, cum se va arăta mai la vale. Trebuie dar să dispară odată fabula despre o episcopie întemeiată de cavalerii teutoni, fabulă ce se repetă până și în manualele de școală, ca de pildă în „Istoria Românilor“ de Th. Aur. Agulletti, ediția XIII-a (București 1919) pag. 43: „Cavalerii Teutoni au fost dăruiți (1211) cu Țara-Bârsei din sud-estul Transilvaniei, de unde se întind spre sud și spre est (până la Siret). *În această parte ei înființează un episcopat catolic la Milcov, pentru creștinarea Cumanilor*“. Episcopia de Milcov a fost înființată de altcineva și mai târziu.

IX. Pregătirea dezastrului teuton în Țara Bârsei și Țara Transalpină.

Prăpastia ce se deschisese între regele Ungariei și cavalerii teutoni, nu s'a astupat cu totul prin pacea dela 1222. Acel „furor regius“ care pricinuisese atâtea pagube cruciaților din Țara Bârsei, va izbucni din nou cu putere mai mare și nu se va putea potoli prin nici o intervenție împăciuitoare. Nouri negri se ridică pe orizontul Bârsei, lăsându-se sinistru pe coasta „munților înzăpeziți“, până dincoace în văile Cumaniei. Vijelia se pregătește din mai multe părți, spre a se deslănțui apoi în deplină furie asupra mult încercatului ordin al cavalerilor teutoni. Scump vor plăti Teutonii spiritul de in-

dependență politică și bisericească, de care se lăsau conduși față de coroana și episcopatul ungar.

Regnaldus, episcopul Transilvaniei, nu putea da uitării nici frumoasele venituri din Țara Bârsei, nici pretensele sale drepturi asupra ținuturilor teutone, nici lovitura primită dela Roma din pricina cavalerilor teutoni. Ne mai putându-se împotrivi poruncii atât de severe a papii, de a nu-și uzurpa nici o jurisdicție asupra lor, pretențiosul episcop nu vedea alt mijloc pentru redobândirea provinciei pierdute, decât isgonirea cavalerilor atât din Țara Bârsei, cât și din partea ocupată a Cumaniei. Cu îndepărtarea urgisiților musafiri, locuitorii rămași vor trebui s'atârne bisericește de scaunul Transilvaniei, ne mai putându-se invoca, în cazul acesta, nici un privilegiu teuton. Nu mai rămâneă, prin urmare, altceva, decât să lucreze din răspuțeri la alungarea neplăcutului ordin teuton. Munca lui eră ușurată prin faptul că eră omul curții, favoritul regelui și al reginei. El se folosi de această influență, pentru a dobândi dela rege isgonirea cavalerilor¹⁾.

Un alt bărbat primejdios, cu situație bisericească mai înaltă, eră *Toma*, arhiepiscopul de Strigoniu, primatul Ungariei. Și el aveă pretenții asupra provinciei teutone, care se ținea de *Fundus regius* și, prin urmare, după o lege veche, cădea sub jurisdicția scaunului de Strigoniu. Și el se simția lovit prin acel privilegiu papal, în virtutea căruia posesiunile cavalerilor teutoni cădeau sub jurisdicțiunea nemijlocită a Scaunului Apostolic. Și el primise o admonestare destul de lămurită din partea papii din pricina acelorăși cavaleri. Și el eră convins că pretențiile sale nu se pot realiza, decât prin îndepărtarea ordinului teuton, privilegiul papal neputându-se desființa în alt chip. Nu mai rămâneă deci altceva, decât să lucreze și el la isgonirea cavalerilor din Țara Bârsei și din părțile ocupate de ei dincoace de „munții zăpezilor“.

O a treia primejdie se ridică din partea *magnaților* maghiari, dintre cari cei mai amenințatori pentru Teutoni erau cei doi fii ai regelui Andrei, principii Coloman și Béla. Starea înfloritoare a provinciei teutone, puterea ordinului care creșteă din zi ce merge, castelele întărite cari se ridicau provocătoare pe culmile Bârsei și ale Cumaniei, independența bisericească

¹⁾ Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova. în Anal. Acad. Rom. Ser. II. tom. XXVII. Mem. sect. ist. (București 1905) 267.

de episcopatul ungar: toată această pozițiune privilegiată a cavalerilor teutoni stârniă pizma și îngrijorarea puternicilor magnați înaintea cărora tremură chiar neputinciosul lor rege. Documentele ne spun lămurit că „starea înfloritoare la care ajunsese țara prin munca uriașă a fraților“, a stârnit pizma și poftele magnaților¹⁾; ele mai adaugă că lui Béla și Coloman, precum și celorlalți magnați nu le plăcea mai ales întinderea teritorială a cavalerilor²⁾. Nu putem tăgădui că și patriotismul lor îi împingea la măsuri împotriva primejdiei teutone.

Nu încapă îndoială că bărbatul cel mai primejdios pentru ordinul cavalerilor teutoni era energicul moștenitor al tronului ungar, Béla, care domniă împreună cu tatăl său, ca un al doilea rege. Indurerat la vederea neputinței la care era osândită coroana, el se hotărî să lucreze din răspuțeri pentru a-i redă prestigiul și puterea, fără care Ungaria era în primejdie de a deveni o republică condusă de magnați. El era convins că slăbiciunea coroanei provine, în mare parte, din donațiunile nechibzuite ale posesiunilor ce se țineau de domeniul coroanei, și că numai o revocare a acestor danii va fi în stare să ridice tronul la vază, prestigiul și puterea ce i-se cuvine. Béla se simțeste chemat să ridice Ungaria „din sclăvie la libertate, restabilind demnitatea regească și libertatea coroanei, prin desființarea donațiunilor nefolositoare și superflue, cari pe nedrept se numesc veșnice“³⁾. Principiul acesta lovea fără milă și în cavalerii teutoni, teritoriul lor fiind socotit ca aparținător la *Fundus regius*. În întinderea teritorială și în creșterea puterii teutone, principele moștenitor vedea o primejdie permanentă pentru coroana Ungariei. Trebuia deci revocată donațiunea, trebuia isgonit ordinul din Țara Bârsei și din părțile Cumăniei, trebuia recucerită această Cartagine primejdioasă pentru Ungaria. Béla însuș vrea să stăpânească teritoriul cavalerilor teutoni.

În cercetarea pricinelor dezastrului teuton, nu putem trece cu vederea ura înverșunată a *nobilimei maghiare* împotriva a tot ce purtă numele de german. Spre a întări scepstrul

¹⁾ Hurmuzaki-Densusianu, Documente I. 1, p. 92, sus.

²⁾ Idem ibid. p. 123: la 1232 regele aducea, drept motiv pentru care nu putea restitui Teutonilor țara luată, faptul că „*restitutio ipsius terrae, pro eo quod magna est, suis fillis et baronibus displiceret*“.

³⁾ Hurmuzaki-Densusianu, Documente I. 1, p. 120-121 N. 94.

În mâinile bărbatului ei și spre a micșura puterea nobilimei maghiare, care devine tot mai primejdioasă pentru coroană, Gertruda din Meran, coborâtoare în linie dreaptă din Carol cel Mare¹⁾, soția regelui Andrei, mama sfintei Elisabete, o femeie cu energie de bărbat, a crezut de cuviință să cheme o mulțime de neamuri de ale ei în Ungaria, mai ales la curte, încredințându-le funcțiunile cele mai însemnate și înzestrându-le cu diferite danii. Cu aceasta, ura magnaților maghiari împotriva Germanilor creștini în așa măsură că, pe când regele era într-o expediție în Galiția, nobilimea se revrăti împotriva Germanilor dela curte și-i ucise aproape până la unul. Regina însăși fu omorâtă, iar Béla, moștenitorul tronului, abia a putut fi mântuit din măcelul dela curtea regală²⁾. Tot magnații silesc mai pe urmă, la 1222, pe Andrei al II-lea să primească în „bulla aurea“ articolul prin care se hotărăște că regele nu poate face unui *strein* nici o danie în bani sau posesiuni fără învoirea magnaților³⁾. Astfel, din toate părțile se ridică dușmani puternici împotriva cavalerilor teutoni, silind prin sfaturile și puterea lor pe regele Andrei la revocarea donațiunii și la alungarea ordinului teuton⁴⁾.

În fața atâtor primejdii cari amenințau ordinul și toată opera lui, precum și planul de a creștina pe Cumani, marele-maestru Hermann de Salza recurge la ocrotirea Pontificelui Roman, rugându-l să primească Țara Bârsei și Țara Transalpină în „dreptul și proprietatea Sfântului Scaun“⁵⁾. Drept recunoaștere a acestei închinări, îi ofere câte două mărci de aur pe fiecare an. Fiind vorba de închinarea unui teritoriu dăruit legal unui ordin religios, Honoriu al III-lea îi împlinește dorința prin bula cunoscută „Grata Deo et hominibus“ din 30 aprilie 1224, primind țara ordinului teuton „în dreptul și proprietatea Sfântului Petru și sancționând ca ea să fie în

¹⁾ Montalembert, Histoire de Sainte Elisabeth de Hongrie I (Paris 1876) 198.

²⁾ Dr. I. B. Weiss, Lehrbuch der Weltgeschichte III. 2. Die christliche Zeit II, 1. Hälfte, Das Zeitalter der Kreuzzüge (Graz 1879) 402.

³⁾ Idem ibid. p. 403.

⁴⁾ Papa era bine informat la 1225, când, dojenind pe Andrei II. că a năvălit în țara ordinului, spune că regele a făcut aceasta „quorundam malignorum instinctu“ și „pravis suggestionibus malignorum“, Hurmuzaki-Densusianu, Documente I. 1, p. 91-92 Nr. 69.

⁵⁾ „Petistis siquidem, ut terram Boze et ultra montes nivium... in ius et proprietatem Apostolicae Sedis recipere dignaremur“ (Bula citată).

veci sub ocrotirea specială a Sfântului Scaun¹⁾. Cele două mărci se vor plăti în fiecare an la Paști²⁾. Marele-maestru a motivat cererea sa prin faptul că, țara aceasta fiind sub ocrotirea specială a Sfântului Scaun, credincioșii se vor așeza mai bucuroși într'însa, spre groaza păgânilor, siguranța creștinilor și folosul cruciatelor din Țara Sfântă. Adevăratul motiv însă eră, după cum reiese din contextul istoric, primejdia în care se află ordinul teuton în Ungaria: Dealtminteri, papa vorbește lămurit despre „apărarea și ocrotirea specială” a teritoriului teuton din partea Scaunului Apostolic. Pentru acela care cunoaște dreptul canonic și observarea lui severă în evul mediu, e lămurit că pasul marelui-maestru eră binechibzuit. E cunoscut doar că, după legile bisericești, atât de respectate în acea epocă, bunurile imobile date prin danie unui ordin religios — *pia causa* —, deveniau *eo ipso* bunuri bisericești — *bona ecclesiastica* — și cădeau sub legea canonică, după care orice alienare a lor eră oprită, iar o revocare a daniei se consideră ca o alienare și usurpare a acestor bunuri. Teritoriul cavalerilor teutoni eră o asemenea danie, după cum dovedesc cele două diplome regale din 1211 și 1222. Deaceea, când regele revocase, la 1221, dania, legea bisericească îl silea la restituire. Papa-i spune verde: „Le-ai luat țara, dar după aceea le-ai dat-o înapoi, după cum îți eră datoriat³⁾. Spre a preveni o a doua revocare, Hermann de Salza ceruse și dobândi dela papa *confirmarea* diplomei, prin care Andrei al II-lea restituia țara cavalerilor și le repară pagubele suferite⁴⁾. Deacuma, regele nu mai putea revoca donația, fără a lovi în autoritatea Sfântului Scaun⁵⁾.

Când însă marele-maestru văzu că nici *confirmarea* nu ofere cheazășie destul de sigură împotriva puternicilor dușmani

¹⁾ „Vestris ergo piis precibus benignius annuentes, praefatam terram in ius et proprietatem beati Petri suscipimus et eam sub speciali Apostolicae Sedis protectione ac defensione perpetuis temporibus permanere sancimus” (ibid.).

²⁾ Hurmuzaki-Densusianu, op. cit. p. 85—86 N. 63: bula „Grata Deo et hominibus”.

³⁾ Hurmuzaki-Densusianu, Documente I 1, p. 118: ipsam tandem restituisti postmodum, ut debebas.

⁴⁾ Bula confirmării „Quum a nobis petitur” din 16 fevr. 1222, Hurm. op. cit. p. 76—77 N. 65.

⁵⁾ Id. ibid. p. 77: Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire.

ai ordinului, el recurse la un nou mijloc de apărare, unicul mijloc ce-i mai rămânea: el închină Scaunului Apostolic țara primită în danie dela regele Ungariei. Efectul juridic al acestei închinări eră intangibilitatea teritoriului teuton, care cădea sub ocrotirea și apărarea specială și nemijlocită a Scaunului Apostolic. Nici donatorul nu mai putea revocă dania, fără a lovi în „dreptul și proprietatea“ Sfântului Scaun, care eră considerat ca cea mai mare autoritate din lume. Pasul lui Hermann de Salza era, deci, bine chibzuit, mai ales în combinare cu subtragerea de sub jurisdicția episcopatului ungar.

Dar tocmai acest pas al marelui-maestru hotărî definitiv soarta cavalerilor teutoni. Bănuiala magnaților și a regelui cum că ordinul ar năzui la neatârnaire, părea întărită prin aceste măsuri luate de Teutoni. Dușmăniile întefite prin atâtea uneltiri, trebuiau să isbucnească odată pe față; ura și ambiția magnaților maghiari, precum și spectrul independenței teutone în creierii Carpaților, trebuiau să ducă neapărat la o încăierare fățișă; vijelia pregătită de atâtea vreme, trebuia să se descarce odată.

X. Al doilea conflict teutono-maghiar. Alungarea cavalerilor teutoni.

Alea iacta est. Cavalerii teutoni trebuie să părăsească Ardealul și Țara Transalpină. Andrei al II-lea începe prin a le face diferite greutăți, a le cere îndatoriri necuprinse în actul daniei, a-i intimidă, a-i amenință¹⁾. Molestările din partea regelui și samovolnicile din partea slujbașilor săi se repetau des, cu toatăcă papa, informat de cătră preceptorul cavalerilor, intervineă adesea pentru a apăra ordinul²⁾. Andrei căută să se justifice înaintea lui Honoriu, plângându-se că ordinul teuton a trecut peste granițele teritoriului dăruit, „ocupând câte-va din posesiunile sale“³⁾. Atunci papa dă ordin cavalerilor să restituie regelui tot ce au ocupat fără

¹⁾ Hurmuzaki-Densusianu, Documente I. 1, p. 89 N. 67.

²⁾ Idem ibid. p. 91 scrisoarea papii către rege, Tivoli 12 iunie 1225: *Frequenter autem ipsorum fratrum recepimus querimoniam, quod ipsos super terra eadem indebite inquietas, et frequenter tibi super hoc direximus scripta nostra, rogantes et exhortantes, ut super hoc ab eorum inquietatione desisteres.*

³⁾ Idem ibid. p. 91: *Egressi fines possessionum... quasdam ex tuis possessionibus occupant.*

danie și să nu mai ocupe nici o posesiune regală¹⁾. Curând însă Honoriu al III-lea se putu convinge, că e numai o mistificare la mijloc: regele vrea să le retragă donația și să-i alunge din țară²⁾.

Fără a aștepta judecata Pontificelui Roman, regele, sfătuit de magnații săi³⁾, se hotărăște a da lovitura finală. El retrage donația și somează ordinul să părăsească de bună voie țara; dacă nu voiește să fie cotoplit de oștirile regale. Maestrul local, numit și preceptor, îi răspunde că, în virtutea ascultării datorite Pontificelui Roman și marelui-maestru, ei nu pot părăsi sub nici o amenințare pământul hărăzit lor, până nu va veni o poruncă în acest sens din partea Scaunului Apostolic sau a marelui-maestru⁴⁾. Atunci regele ridică o armată numeroasă de pedestrași și călăreți, și năvălește în Țara Bârsei, pe care o ocupă toată, afară poate de burg-uri, impunându-i dări și cheltueli enorme. Țara e prădată, jăfuită și pustiiată ca pe vremea năvălirilor cumane. Forțând Cetatea-Branului, oștirile regești trec „Munții Zăpezilor” și străbat până la Podul Dâmboviții, unde se ridică, după toate probabilitățile, cel mai puternic din toate burg-urile teutone, *castrum munitissimum*. Cetatea e luată cu asalt; cavalerii și oamenii lor sunt aruncați afară din burg; parte dintre ei își găsesc moartea sub zidurile cetății, parte sunt răniți, parte aruncați în temnița⁵⁾. Aceasta s'a petrecut în primăvara anului 1225⁶⁾.

1) Ibid.: Nosque per litteras nostras mandavimus eisdem, ut cum eos non deceat invadere aliena, et ipsas possessiones tuas celsitudini restituerent, et ab occupatione aliorum bonorum tuorum de cetero abstinerent.

2) Id. ibid. p. 91-92.

3) Idem ibid. p. 91: quorundam malignorum instinctu.

4) Hurmuzaki-Densusianu, Documente I. 1, p. 89 N. 67.

5) Idem ibid. p. 91: terram ipsam in grandi et gravi equitum et pedum multitudine intravisti, adeoque gravasti ipsos fratres et eorum homines exactionibus et expensis... Quoddam quoque castrum, quod ultra montes nivium multis construxerant laboribus et expensis, occupasti per violentiam, fratribus eorum ab eodem electis; et cum homines tui quosdam fratres et homines eorundem occiderint, quosdam vulneraverint, et quosdam carceri mancipaverint, tu ab eis humiliter requisitus, ut super his eis satisfieri faceres, querimonias eorum et preces penitus obaudisti (Honoriu al III-lea către Andrei al II-lea, 12 iunie 1225).

6) Papa scrie la 12 iunie 1225 că faptul de mai sus s'a petrecut „nuper”, id. ibid. p. 91.

Situația critică a cavalerilor e adusă imediat la cunoștința Sfântului Scaun. Papa se și grăbește a-i lua în apărare. În scrisoarea din 10 Iunie 1225, Honoriu al III-lea laudă statornicia fraților cavaleri în mijlocul atâtor prigoniri și-i îndeamnă să nu părăsească în nici un chip țara fără dăruită lor, fără a fi primit mai întâiu învoirea Scaunului apostolic sau a marelui-maestru, înștiințându-i totodată că a intervenit la rege în favoarea lor¹⁾. Bula prin care Pontificele Roman intervine pentru a ocroti ordinul teuton, e încredințată legatului apostolic în Ungaria, care trebuie să atragă atențiunea regelui că, în caz de îndărătnicie, cu toată stima pe care o datorește demnității regale, Sfântul Scaun se va ridica fără nici o șovăire pentru drepturile ordinului teuton, fiind vorba de apărarea unei danii făcute Bisericii²⁾. În bula adresată regelui, papa se plânge de toate molestările și nedreptățile pricinuite cavalerilor, punând în relief invazia trupelor maghiare în Țara Bârsei și cucerirea unei cetăți de dincoace de Carpați. Amestecând îndemnul și dojana părintească cu autoritatea de cap suprem al Bisericii, Pontificele Suveran cere ca Andrei să înceteze odată cu prigonirea călugărilor teutoni să le repare toate pagubele pricinuite, să le dea înapoi burg-ul cucerit³⁾, și să-i lase a trăi în pace între limitele stabilite în diploma donațiunii. Dacă e adevărat — continuă înaltul Pontifice — că ordinul teuton a depășit hotarele stabilite în actul daniei, pământul ocupat pe nedrept i se va restitui fără întârziere, căci, precum nu se poate tolera ca frații teutoni să fie despuiați de avutul lor legitim, astfel e de datoria papii să apere toate drepturile regale. Spre acest scop a scris și fraților, dându-le porunca severă de a restitui imediat regelui orice pământ ar fi ocupat peste hotarele stabilite. Pentru a afla adevărul în această privință, Honoriu al III-lea aduce la cunoștința regelui că a orânduit o anchetă la fața locului, însărcinând cu această afacere pe abații cistercieni dela Linewelt, Egres și Kerz. Regele e invitat și el să trimată delegați la această cercetare⁴⁾.

1) Hurmuzaki-Densusianu, Documente I. 1, p. 89 - 90 N. 67.

2) Idem ibid. p. 90 N. 68 scrisoarea papii către legatul apostolic, Tivoli 12 Iunie 1225.

3) Se vede dar că celelalte cetăți n'au fost cucerite.

4) Idem ibid., p. 91 - 93 scrisoarea papii către regele Ungariei, Tivoli, 12 Iunie 1225. Aceeaș dată are și scrisoarea către cei trei abați, ibid p. 93 N. 70.

Cercetarea prescrisă de papa trebuia să se facă după diploma donațiunii din 1222, în virtutea căreia cavalerii se puteau întinde dincoace de Carpați până în Dunăre și Siret. Aceasta nu-i prea convenia lui Andrei, care, cum vom vedea, nu vrea să știe nimic, cel puțin de fapt, despre o întindere a cavalerilor dincoace de Carpați. De aceea îl și vedem amânând ancheta și căutând să câștige pentru sine pe abații cistercieni, însărcinați cu cercetarea hotarelor. Ancheta fusese poruncită la 12 Iunie 1225, iar la sfârșitul lui August nu se făcuse încă nimic. În schimb, pe la sfârșitul lui August, sosește la Roma un trimis special al regelui, anume Florențiu, custodele capitulului de Orod, aducând cu sine și o scrisoare dela abații cistercieni. Pentru a apăra înaintea papii pe regele său, Florențiu ridică următoarele acuze împotriva cavalerilor teutoni: 1. Regele dăruise ordinului un teritoriu „numai de 30 de pluguri” — triginta dumtaxat aratra —, dar cavalerii, nemulțumiți cu atâta, au ocupat mult mai mult din posesiunile regale; 2. Cavalerii se poartă rău cu oamenii regelui, prinzându-i, storcându-i pe nedrept și molestându-i în multe alte chipuri injurioase; 3. Ei nu observă condițiunile impuse de rege la intrarea lor în Ungaria, mai ales cu privire la articolul despre monedă. Astfel stând lucrurile, Andrei cere prin trimisul său ca Teutonii să fie mulțumiți cu cele „treizeci de pluguri” de pământ, și restul să-l dea înapoi, iar între limitele aceluia ținut să observe condițiunile impuse și să nu se lege de oamenii regelui¹⁾. Cam acelaș cuprins îl are și scrisoarea abăților cistercieni, cari mai povestesc că, la o întrunire a lor și a câtorva frați teutoni în fața regelui, aceștia din urmă au afirmat că nu vor cedă nimic din ținutul ocupat și că sunt gata a-și apăra moșia cu armele în mână²⁾.

E de observat aici că nici solul regesc, nici abații cistercieni nu vorbesc despre intenția regelui de a alungă din Ungaria pe cavalerii teutoni; intenția aceasta însă se poate bănui din destăinuirea făcută la Roma de către informatorii papii: pentru regele Andrei, Teutonii sunt „foc în sân, șoarece în traistă, șearpe în poală”³⁾. Aceste informațiuni fac

¹⁾ Hurmuzaki-Densusianu, Documente I. 1, p. 94.

²⁾ Id. ibid.: in pugna propter hoc potius mori vellent, quam restituere ea.

³⁾ Id. ibid.: tamquam ignis in sinu, mus in pera et serpens in gremio. Mus in pera e tradus de dl Iorga (Studii și documente I—II, p. XI) prin „șoarecele în pară”

impresie asupra Pontificelui Roman și-l indispun împotriva Teutonilor. In termini cam severi la adresa călugărilor teutoni, Honoriu al III-lea poruncește, la 1 Sept. 1225, episcopului de Orade și celui de Raab (Iaurin) să se transporte la fața locului și să cerceteze granițele hotărîte prin dania regească, precum și adevărul celorlalte învinuiri, și să silească pe frații cavaleri, chiar prin pedepse bisericești, fără drept de apel, să fie mulțumiți cu pământul cuprins între hotarele stabilite prin actul de danie și să observe condițiile impuse⁴⁾.

Incurând însă papa trebui să se convingă de adevărata stare a lucrurilor. Regele spunea, prin solul său, că a dăruit ordinului un ținut de „30 de pluguri“, făcând aluzie prin aceasta la întâiul act de danie, 1211, prin care le dăruia numai Țara Bârsei. Aceasta e o tacită revocare a actului de danie din 1222, prin care le dădea dreptul de a se întinde dincoace de Carpați până la Siret și Dunăre. E lămurit doar că teritoriul cuprins între granițele Bârsei până la Dunăre și Siret întrece mult măsura de „30 de pluguri“. Acuza întâia deci cuprinde o mistificare. Celelalte învinuiri arată spiritul de independență și emancipare a cavalerilor. Atâta pare sigur din aceste acuze că Teutonii nu voiau să recunoască suveranitatea regelui mai ales peste părțile cucerite de dânșii dincoace de Carpați. De fapt, aceste părți ale României de astăzi nu erau ale coroanei ungare și regele n'avea nici un drept asupra lor. Astfel învinuirea că Teutonii au ocupat dincoace de munți părți de *posesiunile regelui*, nu este juridică. Adevăratele pricini ale conflictului le-am expus mai sus.

De data aceasta conflictul nu se aplanează. Soarta cavalerilor e hotărîtă. Andrei n'a așteptat nici măcar întoarcerea solului din Roma cu răspunsul papii; nu-l mai trebuia nici o anchetă, nici o cercetare a hotarelor, nici o împăcare; el vrea să sfârșească odată cu aceia cari îi erau „foc în sân, șoarece 'n traistă, șearpe 'n poală“. La începutul lui Septembrie 1225, dania e retrasă în întregime și definitiv; cavalerii sunt alungați cu forța din Țara Bârsei și din Țara Transalpină, spre a nu se mai întoarce niciodată. Două sau trei zile după plecarea din Roma a solului regesc Florențiu, sosit și Teodoric la papa „despuiat de țară și alungat dintr'însa cu

⁴⁾ Hurmuzaki-Densusianu, Documente I. 1, p. 94.

frații săi¹⁾ Toate intervențiile Pontificelui Suprem la curtea și magnații ungari²⁾ au rămas zădarnice. Cavalerii s'au dus și nu s'au mai întors nici odată.

Dr. Ioan Ferenț.

Insemnări.

Raporturile noastre diplomatice cu Vaticanul. Actualul președinte al Republicii Franceze, luând succesiunea lui Clémenceau, a declarat, că atunci, când va crede că a sosit vremea, guvernul va prezenta Parlamentului un proiect de lege pentru reîncăpicierea relațiilor diplomatice cu Vaticanul. Spre acest scop a trimis la Roma pe Doulcet, care a pus primele baze pentru înțelegere, iar pentru canonizarea Ioanei de Arc a trimis pe fostul ministru de externe, acel care a scris o așa de frumoasă biografie a sfintei, pe Gabriel Hannotaux. Tratativile au înaintat în așa măsură, încât chestiunea se consideră ca rezolvită și comisiunea parlamentară a trebuit să discute budgetul necesar pentru ambasada franceză de pe lângă Vatican. După lungi discuții, comisiunea a votat primirea budgetului și a prezentat Camerii un raport, a cărui valoare crește prin faptul, că însuși Millebrand a făcut parte din comisiune. Scoatem din el câteva pasagii, cari ne par mai importante. „Papalitatea“, zice raportul, ține un loc mult mai însemnat în lume, decât ca un Stat, fără oarecare copilărie, ori fără oarecare primejdie, să poată pretinde, că nu o bagă în seamă... Cine va îndrăzni să tăgăduiască, că Papalitatea nu e o putere morală în totdeauna considerabilă? Nu este oare ea singura forță morală, carea, emanând dintr'un centru unic și permanent, lucrează în toată lumea prin mijloace identice, coordonate și desăvârșit docile? Mai poate fi absentă Franța din cercul diplomaților, cari re-

1) „Praeceptor domorum ipsius hospitalis... secundo vel tertio die, quo nuntius tuus a nobis licentiam ad te redeundi receperat, ad nostram venit praesentiam, spolistus terra. prout dicebat, eadem et ab ea cum fratribus suis violenter eiectus“. Scrisoarea papii către regele Ungariei, 17 Februarie 1226, Hurmuzaki-Densușianu, Documente I 1, 98. Vezi și p. 95, nr. 72.

2) Iată lista intervențiilor cunoscute din colecția Hurmuzaki-Densușianu, Doc. I 1, p. 95, Nr. 72; 96 Nr. 73; 99 Nr. 74; ibid. Nr. 75; 114 Nr. 90; 117 Nr. 91; 121, Nr. 95; 123 Nr. 96; 129 Nr. 102.

prezintă aproape toate statele din lume pe lângă Sfântul Scaun, unde ei observă, ascultă, vorbesc și lucrează?... Mai pe sus de toate, statutul cultelor din Alsața și Lorena ne obligă să întreprindem raporturi directe cu guvernul pontifical.. Când au putut veni acasă Alsața și Lorena, guvernul le-a promis solemn, că tradițiile, credințele și cultele lor vor fi respectate cu scrupulozitate... Concordatul e aplicat în întregime în provinciile redobândite..., iar exercițiul lui reclamă relații publice oficiale cu Sfântul Scaun" (Vezi *La France et la Sainte Siège* în *Documentation Catholique* Anul II. Tom. 4 Nr. 76 p. 70 și urm.).

Ce putere mare este Sfântul Scaun, a dovedit-o războiul. Deși s'au cheltuit sume enorme, și s'a lucrat peste măsură pentru a prezenta pe Papa ca germanofil, și orice pas făcut de dânsul pentru împăcarea popoarelor era arătat ca prietenie față de puterile centrale, chiar dacă el nu le putea fi de nici un folos, și mai ales în vremuri, când ele erau încă foarte tari: nici o putere morală nu a dat dovezi în acest războiu, că vrea și poate să facă ceva, decât numai Sfântul Scaun. Șefii locali ai celorlalte religii erau simple unelte în mâna guvernelor, sau, ceea ce denotă o și mai mare sărăcie de duh: în mâna ocupantului. Alta a fost purtarea Papei. Cei rămași în teritoriile ajunse sub călcâiul vrășmașului, femeile rămase singure, prizonierii din toată lumea, de cari s'a știut în Vatican, bolnavii și răniții din toate țările, regiunile distruse și copiii pieritori de foame pe urma războiului sunt glasurile nestinse, cari vor spune din neam în neam, ce putere mare morală este Scaunul Apostolic. Din gura acestora va afla omenirea întregă, că pe țărmul drept al Tibrului este un păstor, tată comun și adevărat pentru toți oamenii.

Tată fiind acesta pentru toate popoarele, e lucru firesc, că pe lângă dânsul se învârtesc reprezentanți din toate statele, nu numai de ai celor catolice, ci și de ai Rusiei ortodoxe, și chiar de ai Japoniei păgâne. Da, căci și în Vatican se face politică. Numai cât politica din Vatican, ori cât ar fi ea de fină, diferă de altă politică. Oamenii Vaticanului sunt preoții cei mai buni, cei mai distinși. Un Rampolla era perfect convins, că slujba ce o aduce bisericii, în calitate de secretar de stat, trebuie să fie tot așa de curată, ca și jertfa liturgică, pe care o aducea în fiecare dimineață cu o dragoste întineritoare. Diplomații Vaticanului nu încurcă ițe și nu

bagă intrigi, ci caută să convingă pe om despre dreptatea cauzei, ce o susțin. Ei nu au nimic de târguială, decât doar chestiuni de mici amănunte, fiind ei perfect conștii, că sunt numai slugi ai Domnului, și văi lor de nu vor apăra libertatea și desvoltarea bisericii!

Nefiind reprezentanții unei puteri lumești, carea caută totdeauna interesul său în detrimentul alteia, ori, dacă vre-^o țară are ceva câștig din aderarea la politica alteia, e tot numai un interes restrâns, cât îl îngăduie cel mai mare, — Sfântul Scaun are și o influență mai mare asupra oamenilor. Scopul lui e să-i facă pe oameni mai buni, mai cinstiți și mai harnici, și conducându-i pe calea sigură a adevărului, să-i ducă la fericire. De aceea nici o putere din lume nu are trecerea, ce o are Papa. Acest lucru îl mărturisii chiar Domnul Iorga, îndată la începutul războiului, învinovățind pe Sfântul Părinte, de ce nu a luat în mână biciul afuriseniei și să lovească în cei ce au deslănțuit războiul. Zicând aceasta, atribue Sfântului Părinte autoritatea supremă peste popoarele beligerante. — Poate îi va fi scăpat D-lui Iorga telegrama, ce Piu al X-lea a fost adresat-o împăratului Francisc Iosif, în care stăruie din toate puterile să împiedice războiul, de care îl face răspunzător. Să nu se uite nici împrejurările morții Sfântului Părinte, care a fost cea dintâiu victimă a războiului, pe care inima lui de părinte comun al creștinilor fratricizi nu l-a putut suporta.

Războiul s'a terminat și a sosit vremea refacerii. Alcătuirii tratatelor așa numite de pace, au căutat să ceară și părerea Sfântului Scaun în înjghebarea operii lor, și, deși nu e suveran cu țară limitată, Papa încă a fost admis în Liga Națiunilor. Și ca să vedem, că la ai noștrii încă nu le-a scăpat importanta situație a Sfântului Scaun, Domnul Valda, care a plecat la Paris cu cel mai curat gând: de a servi patria cât se poate mai bine, a dat o deosebită atențiune Monseniorului Ceretti, secretarul Congregețiunii pentru afacerile extraordinare a Vaticanului.

România, cum spunea și un prieten francez, a ajuns să fie o putere mare catolică, — desigur cea mai mare putere catolică din orient, numărând ea aproape la 4 milioane de catolici. Aceștia nu sunt, ca și puținii polonezi, nemți, unguri, turci și chiar evrei, cari, ca să arunce țărână în ochii Românilor, se „romanizau“, luând un nume în-escu, și botezându-se orto-

docși: Ce buni români au fost aceștia, s'a văzut în vremea ocupației și în lagărele de prizonieri! Curțile marțiale nu și-ar isprăvi lucrul încă în mulți ani de zile, de ar lua pe fiecare din aceștia la cercetare.

România e o țară națională, caracterul acesta trebuie să se observe peste tot întinsul ei și în toate instituțiunile de pe pământul țării. Dar, în afară de Români, a mai lăsat Dumnezeu în țara aceasta și alte neamuri de oameni, cari nu sunt venițuri, ca grecii și bulgarii și evreii, veniți cu bocceaua în spate ca să se îmbogățască, ci au îngropați în pământul, care azi formează țara românească, pe moșii și strămoșii lor, cărora deci nu li-se poate spune, că sunt streini. Dintre cei de altă religie decât cea ortodoxă, sunt un milion și jumătate de uniți, apoi vreo două milioane de catolici de rit latin, cari recunosc de cap văzut al bisericii pe Papa dela Roma. Chestiunile, cari privesc nu numai biserica, ci și statul, trebuie să se rezolve în cea mai bună înțelegere între cei doi interesați. Ca ele să nu sufere amânare, și ca interesele amânduror părților să fie salvardate, România a trimis la Vatican pe Domnul Dimitrie Pennescu, cu rang de ministru plenipotențiar, iar Sfântul Scaun a trimis la București pe Escelența Sa Francesco Marmaggi, arhiepiscop titular de Adrianopol, în calitate de nunțiu apostolic.

Prezența nunțiuului apostolic e un interes național, nu numai pentru așezarea pe baze sănătoase a chestiunilor, ce interesează în comun biserica catolică și statul român, ci și pentru a astupa gura atâtor „aliați“, veniți din Anglia și America, pentru a cerceta tratamentul, de care se bucură în țara noastră minoritățile etnice și religioase. Dacă Sfântul Părinte va fi îndestulit cu politica, ce o urmează guvernul român față de catolici, — minoritatea cea mai numeroasă și mai considerabilă, — glasul atâtor misionari anglicani și joint-iști va înceta dela sine.

Impresia, ce ne-a făcut-o Domnul ministru Pennescu dela început, a fost foarte bună. Omul acesta crede, că aduce prețioase servicii Țării, punându-o în cele mai prietinoase relațiuni cu Sfântul Părinte. Pentru dânsul, slujba de ministru plenipotențiar la Vatican nu e numai o chestie de meserie, ci-și face din ea o chestiune de nobilă datorie. Cât de mult prețuește dânsul așezarea nunțiuului la București, o arată recepțiunea extraordinar de impozantă, ce i-a făcut-o în Grand

Hotel din Roma, la care a luat parte multă lume din sferele mai înalte ale Vaticanului, în frunte cu Cardinalii Gasparri și Marini.

*

Astăzi, trimisul Sfântului Scaun e deja la postul său. Dacă sosirea lui răspunde unei necesități de stat, ca Români, uniți nu numai prin sânge, ci și prin credință vie cu Roma, îl primim cu cea mai înflăcărată dragoste. Ni-s'a spus de nenumărate ori, că am făcut unirea cu Papa numai din motive politice. Chiar dacă ar fi așa (cel ce știe, ce este credința: dar de sus dela Dumnezeu, și vede roadele unirii, cari în „neunire“ nu erau, nu poate vorbi așa!), nu am făcut nici o greșală, legându-ne de scaunul lui Petru, a cărui prietenie o caută țara noastră. Prezența nunțului în Capitala României e o garanție pentru sufletele timide, că nici unul din drepturile noastre nu vor fi știrbite; ele vor fi respectate, și credința catolică nu va mai fi expusă unor atacuri nesăbuite. Acum se va da țării așezarea definitivă a chestiunilor religioase și culturale, cari după doi ani dela înfăptuirea României mari nici un pas nu au mers înainte.

Cu totul devotați Scaunului Papal, ca Români, cari ne iubim neamul și suntem gata a face totul pentru înălțarea lui, celui ce reprezintă în mijlocul nostru pe piatra neclătită a convingerilor și pe Părintele tuturor neamurilor, îi zicem din tot sufletul:

Bine ai venit!

Dr. Ioan Bălan.

Cronică.

Cătră abonații noștri! Și acest număr cumulat se spedează cu oarecare întârziere. Cauza? — Greutățile, de multe feluri!

Vom mai scoate un număr cumulat, de 3 coli — Oct. și Nov. — în decursul lui Noemvrie, și vom fi la curent pe Decemvrie, cu un număr tot de 3 coli.

Ce vom face dela 1 Ianuarie viitor, nu știm. Atârnă dela sprijinul abonaților, dela promptitudinea de a-și achita abonamentele și deci de a ne lua din spate grija materială a revistei, ca cu atât mai multă libertate să ne putem preocupa de conținutul ei. Suntem nevoiți, după un calcul din cele mai amă-

nunțite, în fața scumpirii hârtiei, măiestrilor culegători etc., să fixăm costul abnoamentului revistei pe acest an în 40 Lei. Apelăm călduros la bunăvoința abonaților noștri, ca să ne trimită fără întârziere plata, eventual restul ori diferența de plată. Tipografia ne cere bani și iară bani. Redactorii și administratorii cer dela abonați numai nițică — bunăvoință în achitarea abonamentului.

*

Căutăm Nr. 1—2 din acest an al revistei. Cine se poate lipsi de ei, să ni-i trimită, eventual chiar pe bani!

*

Primul Nunțiu papal trimis în România întregită, Excelența Sa Francesco Maimaggi, a sosit în ziua de 17 Oct. cu Simplonul, la București; deocamdată fiind găzduit la arhiepiscopia catolică, în strada Esculap. În drum spre București, în ziua de 16 Oct. a fost salutat încă în gara din Lugoj, de către clerul gremial, prin graiul D. Sale Borș vicariul general al diecezei, de către autoritățile civile județene și orășânești, precum și de către alți mulți intelectuali și popor adunat.

Noul nunțiu e unul dintre cei mai distinși oameni ai Vaticanului. După ce a luat doctoratul în filozofia și teologie. În dreptul canonic și civil, a fost câțiva ani profesor la Seminarul Apollinară din Roma, apoi a fost numit în Vatican, unde, în vremea din urmă, ocupa postul de subsecretar la Congregația pentru afacerile extraordinare, în sarcina căreia sunt chestiunile cele mai importante, cum sunt concordatele, reprezentarea sfântului Scaun pe lângă guvernele diferitelor țări, și în general afacerile politico-bisericești.

Insuș Roman, din Trastevere, e o figură din cele mai nobile, plin de inteligență, și în toată ființa lui, numai convingere și voință. Ascet, cu trăsăturile feței foarte sever croite, om ce te înlănțuește cu superioritatea lui dela început.

Romanii îl regretă așa de mult, că i-a părăsit, căci întreg Trastevere îl cunoștea. — Studenții dela școlile medii și dela Universitate pierd pe directorul cel mai iscusit al societăților lor. În schimb, avem noi norocul de a putea avea în mijlocul nostru pe un om din școala lui Rampolla, sfânt și harnic până la jertfirea sănătății sale. Cunoșcător al trecutului nostru, mare iubitor al ritului oriental, el este pentru noi o garanță sigură a celor mai nobile nădejdi. (ib.)

*

Jurământul de fidelitate al episcopilor catolici ungari a fost, septemănile trecute, o temă de preocupare a croniceii ziarelor din România întregită.

Indată după ocuparea de fapt a teritoriului pe care România și l'a alăturat, rupt din vechea Ungarie, noul stat a pretins jurământul de fidelitate dela cetățenii săi, mai ales dela aceia cari prin situația lor ocupă locuri de frunte în stat, ori dela aceia, cari își au serviciul la instituții a căror bună funcționare implică buna stare și bunul mers al trebilor statului.

În diferite clauzule ale tractatului de pace se prevede că fiecare cetățean al vechei Austro-Ungarii poate să opteze pentru cetățenia, care îi convine mai bine. Optând însă cetățenia unui stat nou, dintre cele răsărite pe teritoriul Austro-Ungariei, el devine supus legilor aceluia stat și obligat la observarea lor.

Este firesc deci, că Statul român să ceară, ca și episcopii unguri, să presteze jurământul de fidelitate, ca unii, cari au grija suflutească a multor sute de mii credincioși bisericii lor și tot odată supuși ai statului român, ei înșiși având să se bucure și de anumite privilegii și drepturi speciale în cadrele noului stat.

Jurământul acesta de fidelitate către căpetenia statului nu este deci o pretensiune nejustificată, mai ales în vremile acestea de rivalitate și dușmănie între popoare. Fiecare stat ține să-și asigure, chiar și prin jurământ, fidelitatea și colaborarea sinceră a tuturor aceluia, cari vreau să trăiască între granițele sale. Chiar și în vremuri mai liniștite, acest jurământ de fidelitate al episcopilor, în calitate de supuși — *tamquam subditi civiles* — către căpetenia statului, era reclamat. Insuși Concordatul Austriac din 1855 prevede (în Artic. XX) acest jurământ de fidelitate, în următorii termeni: „Jur și promit, pe sfânta Evanghelie, precum se cuvine unui episcop, ascultare și fidelitate Majestății Sale Cesaree-regesti-apostolice și Urmașilor săi; jur și promit, că nu voi avea nici o împărtășire și nu voi lua parte la nici un sfat, care ar fi stricacios liniștii publice și nu voi păstra nici o legătură (uniune) suspectă, nici între, nici afară de granițele Imperiului, precum și dacă aș ști că amenință vre-o primejdie obștească, nu voi întrelăsa nimica, spre a o abate“.

Nici într'un caz deci, jurământul de fidelitate cerut și dela episcopii catolici unguri nu poate fi socotit ca un act de intoleranță națională a statului român.

Ne pare bine deci, că episcopii catolici unguri, deși se pare, a după oare-cari ezitări — până la un loc, explicabile — totuși s'au hotărît să-și aranjeze, în cadrele statului român, situația lor și a bisericilor în fruntea căiora stau.

Nici un fel de scrupuli, privitor la jurământul ce l'au fost făcut odată regelui Ungarici, credem că nu mai are îndreptățire astăzi, când Areopagul păcii mondiale și-a spus cuvântul și și-a rostit sentința în cestiunea de litigiu național și teritorial dintre noi și Ungaria veche.

Și dacă — conform știrilor din gazete — episcopii catolici unguri vreau să audă și cuvântul Păstoriului suprem al bisericii catolice, cuvântul Romei — pot să o facă! — Noi suntem siguri, că la Roma chiar și anumite veleități nemărturisite, de natură națională, pe cari le-ar mai avea poate vreunul dintre episcopii unguri — vor fi definitiv înlăturate. (vm.)

*

„Constituanta“ bisericească ortodoxă. La sfârșitul lui Septemvrie s'a adunat în București un mare sfat de arhieriei, preoți și mireni, reprezentând biserica ortodoxă din toate teritoriile românești, din regatul vechiu și părțile unite cu el.

Obiectul acestui sfat, căruia i-s'a dat numele de „Constituanta bisericească“, avea să fie: căutarea formulei de unificare mai ales administrativă a Bisericilor ortodoxe din întreaga România, precum și discutarea căilor și mijloacelor, pentru a pune biserica pe temelii solide, scoțându-o de sub înfriurina, politicianismului din vechiul Regat și îndrumându-o spre scopurile adevărate bisericești — culturale, proprii bisericii.

„Constituanta“ întrunită, după discuții de câte-va zile, în cari s'a relieat o prea mare deosebire de concepții asupra rosturilor bisericii și asupra căilor ce ar fi potrivite pentru viitoarea ei dezvoltare, și-a întrerupt, de o cam dată, lucrările *in pleno*, alegând o comisiune mai restrânsă carea, la timp potrivit, să vină cu studii și proiecte concretizate, cari să formeze substratul discuțiilor mai departe.

Din cât au raportat gazetele, se pare că delegații Ardealului și ai Bucovinei ar dori ca organizarea democratică, dată bisericii ardeleni de către Statutul Organic a lui Șaguna, să fie estinsă, cu modificările recerute, asupra bisericii ortodoxe

de pe întreg teritoriul României întregite. — Fără îndoială că acest statut a lui Șaguna, — deși el nu conglăsuște cu principiile legislației vechi bisericești orientale carea nu admite mireni în cârmuirea bisericej, ci se aseamănă foarte mult cu anumite constituțiuni bisericești protestante (chiar și pentru amănunte! — vezi: Schuler v. Libloy, Protestantisches Kirchenrecht vornehmlich das der evangelischen Angsburger Bekenntnisses in Siebenbürgen ed. Sibiu 1871!) — totuși este fapt, că el a contribuit nespus de mult la întărirea bisericej neunite dela noi și prin asemănarea cu democratismul parlamentelor moderne, prin puțința ce se dă și mirenilor de a participa activ, și în marea publicitate, la cârmuirea bisericej, a știut să atragă interesarea mirenilor ortodoxi spre idealele bisericej lor.

Că va triumfa, la reîntrunirea „Constituantei“ ortodoxe, dorința Ardelenilor, ori că în ce alt chip se va aranja aceasta cestiune a unificării bisericejlor ortodoxe din România întregită — se va vedea atunci. Din parte-ne, vom urmări cu interes desvoltarea problemei.

De o cam dată se poate constata și aci, că nici un fel de „unificare“ nu merge, decât numai după studii serioase, făcute cu răgaz și de oameni competenți! (v.)

*

Serbările dela Oradea-Mare. În orașul unde acum câțiva ani (în 1916) cu de-a sila au fost puși „la adăpost și în siguranță“ căpeteniile bisericejlor românești din Ardeal, cu Consistoarele lor, cu o parte a școlilor românești — între cari și ale Blajului — acolo, de unde abia câțiva kilometri mai departe începe frontiera statului național unitar maghiar (mai național și mai unitar, de cum și-l visau ungerii până înainte cu 2—3 ani!), în orașul în care, în afară de zilele de măiturie, se învârtesc și astăzi cel puțin 70% străini și abia restul Români, în Grosswardein-ul bine amenajat ca municipalitate, cu tramvaiu și lumină electrică, apaduct, asfalt etc. al marilor comercianți evrei — s'au întrunt de nou, în zilele de 16—18 Octomvrie toți (afară de unul dus în străinătate!) achierej bisericejlor noastre, reprezentanții armatei noastre, chiar 2 membri ai guvernelui, precum și o samă de intelectuali dintre cei mai frunțași ai neamului, în frunte cu Dl N. Iorga, și apoi o mulțime mare de țărani și popor din jurul Orăzii mari.

S'a făcut, Sâmbăta, alegerea celui dintăiu episcop al eparhiej ortodoxe, restaurate — zice-se — după 225 de ani de vâ-

duvie. I. P. C. Sa Păr. Roman Ciorogariu a fost chemat prin votul celor 54 delegați de față ai sinodului eparhial, prezidat de însuș Mitropolitul Sibiului I. P. S. S. Niculae Bălan, să fie urmașul lui Etrem Beniamin, despre care istoria adevărată nu știe însă să fi avut soaun chiar în cetatea Orăzii Mari.

Ca un omagiu regelui liberator, oaspeții Orăzii au fost Duminecă mărtorii desvălirii solemne a bustului în bronz a Regelui, înălțat în curtea Comandamentului de azi al Corpului Vânătorilor de sub comanda generalului viteaz Traian Moșoiu.

Iar în două zile, Duminecă și Luni, Asociațiunea și-a ținut adunarea sa generală, sub auspiciii de cele mai bune pentru viitorul ei.

Prezența ministrului de războiu Rășcanu și a o mulțime de generali, defilarea superbă a trupelor din garnizoană (Vânători din Vechiul Regat, divizia 17 ardeleană, Călărași, Artilerie și școala de jandarmi) au avut de sigur și o semnificație politică, iar alegerea noului episcop de Oradea și adunarea Astei o semnificație culturală. Frontul militar și frontul cultural, ambele s'au desfășurat într'unul din cele mai extreme colțuri ale pământului românesc, ca un memento pentru vecinii din țara masacrelor și atrocităților, a căror veste resbate chiar acum și peste granițele lor.

Dintre cuvântările mai puțin oficiale, ce s'au rostit în aceste zile la Oradea Mare, remarcăm discursul către popor al pâr. Agârbiceanu, despre România întregită, al Dlui N. Iorga, la banchetul dat pentru ca. 300 oaspeți distinși, din partea primăriei, despre sufletul ardelenesc genuin, caracterizat printr'o desinteresată jertfire de sine, printr'o largă toleranță religioasă și națională și, la masa mai restrânsă de Luni, dată de I. P. S. episcopul Radu, despre energia, care trebuie desvoltată pentru realizarea idealurilor mari. — Cele două conferințe ținute în sala de ședințe a consiliului comunal, au avut ca temă: trecutul Orăzii mari și al Bihorului din punct de vedere cultural etnografic (Dl N. Iorga) și frontiera nord-vestică de astăzi a României întregite, tot sub respectul etnografic (Dl Al. Lapedatu).

Dl N. Iorga a relevat, între altele, rolul cultural ce l-a avut episcopia unită dela Oradea Mare, unde, într'o vreme, la curtea lui Samuil Vulcan mai ales, eră o adevărată Academie românească de studii istorice și limbistice. Dovadă manuscrisurile ce au rămas și se păstrează cu cinste în biblioteca acestei episcopii, manuscrise provenitoare dela mării învățați Petru

Maior, Şincai etc. Dl N. Iorga a găsit și o potrivită apostrofă a aceloră, pentru cari biserica unită este un spine în ochii — confesionali!

Un concert dat de cântăreții de ai noștri, o comemorare a lui Vasile Alexandri, reprezentându-se, în teatrul orașănesc „Regina Maria“, Peatra din casă și Fântâna Blanduziei de către trupa Teatrului național din Cluj, un număr festiv al „Glasului Bihorului, organul partidului național român din Bihor“ — cu interesante contribuții la trecutul vieții românești din Oradea, cu discursul presărat cu repriviri istorice al Păr. Ciorogariu, dela deschiderea sinodului eparhial-electoral, cu biografiele câtorva fruntași contimporani, cari trăesc în Oradea mare — în sfârșit, o expoziție de artă — pictura și sculptură internațională, creștături și țesături românești, — aranjată de Reuniunea „Celor trei Crișuri“, reuniune inițiată și povățuită de un entuziast colonel (G. Bacalogiu) și, la urmă de tot — deși ar trebui pomenit înainte de toate, căci a fost pretutindeni în frunte — un comitet aranjator, cu Dl Dr. A. Lazar ca prezident și Vasile Chirvaiu secretar, la a. cărui dispoziție s'au pus cu toată dragostea prefectul județului Dr. G. Popa, prefectul regional de poliție Cornel Bardosi, primarul orașului Dr. C. Bucico etc., — toate laolaltă au făcut ca lumea adunată la Oradea, să fie deplin mulțămită de zilele petrecute acolo.

La revedere, anul viitor, în alt colț al României: la Sighetul Marmației! (vm.)

Chiesa di San-Salvato e delle Coppelle, draguța noastră biserică din Roma, e din când în când obiectul unei distinse atențiuni a gazetelor catolice franceze și italiene. Țara noastră fiind mare, iar biserica aceasta fiind declarată națională și oficială a celor două legațiuni din Roma, — ceea ce a putut fi de ajuns pentru vremea, când eram sub Unguri, azi nu mai e suficient. De aceea oamenii noștri se gândesc să câștige o biserică mai mare, Santa Susanna alle Terme, unde am putea avea și un seminar național. — Elveția are mai puțini catolici, decât suntem noi din România, și acum se ocupă cu înființarea unui colegiu național la Roma. Pentru noi ar fi de un mare interes național, ca nici în aceasta privință să nu fim în urma altora. (ib.)

Cărți, ziare, reviste.

Ne lipsește încă circulația postală normală, în România Mare, — pentru ca să poți avea, când îți place, o carte sau un număr de revistă ce te-ar interesa. — Ne lipsește o centrală a librărilor români, care ar avea menirea să concentreze singuraticile edituri și să ușureze și accelereze de asemenea, procurarea cărților. Și ne-ar fi de și mai mare trebuință o „Bibliografie românească“, adică o întreprindere sau o casă de editură, carea din când în când să-ți aducă știrea, că a apărut cutare ori cutare carte sau altă publicație, schițându-ți în câte-va cuvinte cuprinsul ei, indicându-ți editura, prețul, etc.

Să nu mai vorbim de legătura științifică cu străinătatea, căci importul științific, cultural ori de literatură frumoasă din străinătate urmează abia după importul celorlalți articli de lux: mătăsării, șampanie, pudră și parfumuri! Și încă la București tot se mai găsește ceva din bransa aceasta, mai ales din literatura franceză, pe când nouă celor din provincă ne ajunge numai aceea ce nu se mai trece la București.

De aceea rubrica cărților și revistelor este așa de puțin completă la revistele noastre, mai ales dincoace de Carpați.

Ne restrângem și noi să semnalăm numai aceea ce ne ajunge, ocazional, în mâni, — până la vremi mai bune. — De astă dată semnalăm apariția unei reviste feminine: *Lumina femeii*, ce apare lunar la Cluj, începând cu 1 Octombrie, sub direcțiunea Dnei *Sanda I. Mateiu*. Abonament anual 80 lei, format 8°, nrul pe 3 coli de tipar. Dăm aci sumarul nrului 1: Primul cuvânt de *Sanda I. Mateiu*. — O fortă nouă de *Constanța Hodoșiu*. — Pagina fetelor de *Lelița Sanda*. — Cum să protejăm arta populară de *G. Oprescu*. — O bună lecție de *Ioan Paul*. — Rolul femeii în natură de *Dr. Const. Stanca*. — Cersetorii noștri de *P. Morușca*. — Din cartea înțelepciunii eterne. — Activitatea feminină. — Cercul pentru apărarea femeii și a copilului. — Oltea-Doamna de *Alex. Lăpădatu*. — Viața de familie. — Pagina pentru toți. — O carieră nouă pentru fete. — Cuvinte despre necesitatea revistei noastre. — Cronica modei. — De-ale casei. — Cronica culturală-feminină. — Vestii din lume. — Cronica din Cluj. — Știri dela Redactie.

Cum se vede, revista se prezintă variată și interesantă!

(x)

Posta Redacției.

L. Sima, Szilágyapattelke, Nr. 17-20 vi s'au trimis la rândul său. Acum nu vi-i putem trimite. Nu-i mai avem!

R. R. Stoica, *V. Crișan*, Mărgineni. Nrii ceruți nu vi-i putem trimite.

A. Lupan, Rona de jos. Revista vi se trimite regulat.

G. Spinean, Răvășel. Suma de 50 cor. trimisă în 14-II. 1920 nu o am primit încă.

Posta Administrației.

Chităm următoarele abonamente: Gavrilă M'halyi subprefect Sarăseu 50 cor. — Ioan Maior cons. agricol Blaj 50 cor. — Mihail Cherebeț preot Bogata (jud. Dej) 25 cor. — Dr. Iacob Radu canonic Oradea mare 30 cor. — Dr. Karásoni János Oradea mare 25 cor. — Niculae Zugrav protopop Lupeni 50 cor. — Maiorul Vasile Popa Brașov 20 cor. — Iosif Lita protopop Hususău 25 cor. — Gavril Bichigean preot Maier 25 cor. — Eftimiu Pandrea stud. univ. Cluj 50 cor. — Ieronim Man preot Băgău 25 cor. — Soc. de lectură a elev. școlii normale Blaj 50 cor. — Alx. Rusu preot Țagul-mare 75 cor. — Laurean Sima Szilágyapaptelek 50 cor. — Ioan Balint paroh Bunea română 20 cor. — George Kávásy preot Erselénd 25 cor. — Aneta Tufan profesoară D. st. mărțin 50 cor. — Aurel Horvath preot Hidiș 100 cor. — Aurel Hărșan preot Cenade 75 cor. pe 1918 și 1919; 50 cor. pe 1920. — Alexandru Donescu preot Gurghiu 50 cor. — Ioan Pop protopop Morlaca 50 cor. — Artemiu Boeriu protopop Casonul-mare 25 lei. — Victor Ghitta protopop Șiria 50 cor. — Simion Anderco protopop Iloba 50 cor. — Dr. Constantin Moșil Năsăud 25 cor. — Romul Stoica paroh Vărădia 30 cor. — Iosif Stupinean protopop Gioagiu 50 cor. — Stefan Lita preot Lunca 25 cor. — Dr. Aurel Rusu juris consult T. Murăș 50 cor. — Dr. Laurențiu Lechințan medic T. Murăș 50 cor. — George Boacă preot Horlești 50 cor. — Ioan Bogleș preot Răchiteni 50 cor. — Niculae Roman preot Iernea Sasască 50 cor. — Dr. Vasile-Bian Cluj 50 cor. — Ioan Doros protopop Fatuszlatina 87 cor. — Dr. Ștefan Pop paroh Izvini 25 cor. — Ioan Pop preot Ercea 50 cor. — Alexiu Varna protopop Asuajul de sus 50 lei. — Dr. Alexandru Borza prof. univ. Cluj 40 lei. — Maiorul Vasile Popa Brașov 10 lei. — Of. par. Raffina 15 le restanță din 1919, 30 lei pe 1920 iar 55 lei s'au transpus adm „Unirei“ ca restanță pe anul 1919.

Au apărut! Au apărut!

PREDICILE de ADVENT

ale lui

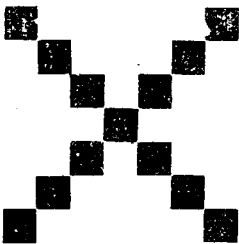
Bourdaloue, S. I.

traduse din originalul francez de

Dr. Alexandru Nicolescu,

canonic mitropolitan.

Blaj, 1920.

Numele marelui predicător francez, precum și numele traducătorului, care și până acum și-a cucerit un loc de frunte în literatura noastră bisericească, sunt destulă garanță pentru succesul acestei noue opere.

O recomandăm cu căldură tuturor, dar mai ales preoțimii.

Se poate procura dela

Librăria Semin. teol. din Blaj.

Prețul: 18 Lei.